

Šunadvokatis

ELZĖ OŹEŠKIENĖ

Šunadvokatis

PAGAL ELIZOS OŹEŠKIENĖS APYSAKĄ *Niziny*

TŁUM. VINCAS KALNIETIS, JONAS JABLONSKIS

PAS URĖDĄ¹

Pavasario vakaras buvo apsiaubęs laukus; ore kilo smarkus kvapas iš tik ką apartos žemės. Buvo rūkas, ūkanota ir tylu. Keliu, retai apsodintu medžiais, ėjo basa moteriškė, apsilvilkusi rudinė². Prieblandoje per rūką ėjo greitai ir tiesiai, neaplenkdama valkų, nė gilių vėžių, kurios iš po jos basų kojų triško vandeniui ir skystu purvu. Basos tos kojos sunkios buvo ir stiprios, matyti labai apsiratusios su žeme, per kurią žengė. Nerūpėjo moteriškei, kas yr aplink ją, kad tiktai greičiau galą prieitų. Nesibijojo nieko: nė einančio kaskart didyn tamsumo, nė apsiaubiančio ją nakties gludumo³, nė dūluojančių⁴ po lauką kriausių ir tapalių⁵. Ėjo ir ėjo...

Prieš ją gale kelio švystelėjo du apšviesti langai. Tai buvo dvaro trobos, aptvertos prasta statine tvora. Tarp ilgų gurbų ir daržo galima buvo pastebėti vartus, atsiveriančius tiktai vienon pusėn. Tuo laiku vartai sugirgždėjo, mažumą prasivėrė ir įsirausė purvan; verianti ranka pradėjo juos stumti. Bekratant ir bestumiant vartus, išgirdo atšiaurų vyrišką balsą:

— Kad tave velniai!

Žmogus su sunkiu maišu ant pečių stenedamas pralindo pro angelę ir ėjo keliu priešais moteriškę. Rodės iš karto, kad juodu prasilenks nepasergėję viens antro. Žmogus vienok neatsigrėždamas, truputį susikuprojęs nuo sunkios naštos, prašnekėjo:

— Ulijona?

— Aš — atsiliepė moteriškė.

— Kurie tave velniai naktimis nešioja?

— Tie pat, ką ir tave! — atšovė.

Iš balso, kuriuo prakalbėjo viens į antrą, galima buvo suprasti, jog juodu nesikentė arba nuolat barės. Vienok vyriškis stabtelėjo.

— Ko? — paklausė vėl.

— Į urėdą — atsakė moteriškė ir staptelėjo taip pat. Stovėjo šalimis kelio iš tolo viens nuo antro.

— Ardinarija⁶? — paklausė, linkterėjus galva į maišą.

— Kaipgi, puspurę rugių už pereitą mėnesį... Su atavėtomis⁷ sumaišė... Kad ji prasmegtų.

— Kas? Višinskienė, ar tai ji išdavė?

— Ji... Ragana! Kad būtų jis išdavinėjęs, nebūtų davęs atavėtų... Bet pati⁸ su raktais atalėkė. — „Dakš, kūmai, maišą!“ — Ir pripylė pusę grūdų, pusę pelų... Kad ją tiek ligų apnyktų...

Pavasaris, Kelias, Vieniša
moteris

Rūpestis, Nermalonumai

¹urėdas — dvaro ūkio tvarkytojas. [przypis edytorski]

²rudinė — paprastas milinis apsiaustas. [przypis edytorski]

³gludumas — čia: švelnumas. [przypis edytorski]

⁴dūluoti — būti neaiškiam. [przypis edytorski]

⁵tapalis — gluosnių šeimos medis. [przypis edytorski]

⁶ardinarija (lenk.) — seniau mokėtas metinis atlyginimas, dažniausiai natūra, darbininkams prie dvaro. [przypis edytorski]

⁷atavėtos — smulkesni grūdai, susimaišę su pelais vėtant. [przypis edytorski]

⁸pati (sen.) — žmona. [przypis edytorski]

Vyriškiui šnekant, Ulijona artinos prie jo. Matyti buvo, kaip atsistojusi įsmeigė draugo veidan akis.

— Ai, Joneli, Joneli! Kad ji dieną naktį piltų, ne pripiltų tau tiek pelų, kiek ašarų išbėgo dėl jos iš mano akių... Akis išraudojau dėl jos priežasties ir tariau, kad už mano vargus Ponas Dievas padarys jai galą. Nepadare. Ponauja ir karaliauja.

Stovėjo stacia ir kratė galvą. Vyriškis vieną tiktai kartą, visą niekindamas, linkerėjo galva.

— Aa! — sumurmėjo.

Bet tuojau užklausė:

— Ko tu ten lendi? Nori dar pažiūrėti? Kai jauna buvai, išvarė, tai ko dabar belįsti jam akysna. Vely⁹ miegotum sau troboj ant krosnies.

Vis nesijudindama ir įsmeigus draugan akis, parėmus smakrą ant dešinės rankos pirštų, moteriškė vėl pradėjo kalbėti:

— Išvarė, tai išvarė... Bet kamgi jis pirma varė piršlius, kurie atvažiuodavo prie manęs? Jei nenorėjo manęs, tai kamgi piršlius varė?

Pasakė tai graudulingu balsu. Ir toliau taip pat kalbėjo.

— Sakydavo: „Ule, palūkėk tiktai! Kai padės mane urėdu, vestuves kelsiva!“. Piršlius varė. Nė man pamergės rūtų vainiką pynė, nė apdainavo mano jaunas dieneles, ne barstė svirnelį gelsvais šiaudeliais, nė vargonai gaudė...

— Jonas pasitaisė ant pečių maišą.

— Tai, — pasakė: — atsiminė boba senas dienas ir verkia...

Bet Ulijona kalbėjo toliau:

— Niekas man apsiruošti nepadėdavo, niekas mano sūnelių neauklėjo, niekas manęs vargšės nepasigailėjo. Pati viena gyvenau, dirbau, trusčiau¹⁰. net rankos nutirpdavo, basa vaikštinėjau, sausai valgiau, vis dėl savo sūnelių.

— Gana, gana. — sumurmėjo Jonas — eiva namo. Dviese bus linksmiau eiti!

— Negaliu eiti namo, Joneli, negaliu namo! — tęsė moteriškė. — Turiu eiti į Višinskį, žemai nusilenkti prieš jį ir prašyti pagalbos mano Pranukui...

— Aa — sumurmėjo vyras, kaip ir dabar tiktai supratęs, ko Ulijona eina į urėdą.

— Išmintingesnis už mane... Gal pasigailės savo vaiko... Rasi patars ką... Rasi pagelbės...

— Aa — atkartotojo vyras ir pridūrė:

— Tai eik su Ponu Dievu!

— Sudiev — pasakė, ir atsiskyrė.

Atsiskyrimas buvo staigus, atsisveikinimas trumpas. Jam sunku buvo stovėti su pušpūre rugių ant pečių, jai rūpėjo prašyti pagalbos Pranukui. Turėjo juodu gyventi kartu arba arti viens antro, nes vyriškis, paėjęs keletą žingsnių, atsigrėžė ir užklausė:

— Kada pagrįši namo?

— Šiandien, tuojau! Ar tai viešėti einu? — atsakė.

Pro tą pačią pravertų vartų angelę, pro kurią pralindo su maišu Jonas, Ulijona lengvai įėjo tamsaus ir purvino dvaro kieman. Vidury kiemo matyti buvo keletas medžių. Keli platūs spinduliai iš dviejų apšviestų namelio langų geltonino jų šakas. Ulijona atsistojo po medžiais ir jų visai apsiausta, tamsumoje laukė. Netrukus išėjo iš vidaus vyras vidutinio ūgio, plačių pečių, tvirtas, vienplaukinis¹¹. Pastovėjęs nušoko nuo prieangio ir paėjęs keletą žingsnių. Iš tamsos atsiliepė tylus šauksmas:

— Ponuli, ponuli!

Višinskis sustojo. Tuo tarpu Ulijona išėjo iš po medžių. Jos basos kojos klimpo purvan, aukštas ir laibas liemuo sulinko; galvą, raudona skara aprištą, taip palenkė, kad veidas buvo nematomas. Akis tas tuoj pažino Višinskis.

— Aa! Tai tu Ule! Suniurnėjo.

— Kam lendi švieson! — nusigandęs pradėjo šnibždėti — lįsk atgal! Stovėk tarp medžių! Na, ko gi nori, sakyk greitai: kad bobos, ne duok Dieve, pamatyti, tuoj pakilti triukšmas. Ko nori?

Sodietė, apsilūkusi rudine, žemai nulenkusi galvą, įlindo vėl tamsumon. Iš tamsumos

⁹vely — verčiau, geriau. [przypis edytorski]

¹⁰trūstis — darbuotis, ruoštis. [przypis edytorski]

¹¹vienplaukinis — dab.: vienplaukis. [przypis edytorski]

Rūpestis, Liūdesys

Graudulys, Prisiminimai

Susirūpinimas

Dvaras

Pagalbos šauksmas

ji balsiai šnibždėjo:

— Ponuli! Brangiausias! Mieliausias! Susimylėk ant manęs nelaimingos našlaitės! Duok patarmę¹², gelbėk Pranuką.

Višinskis nuolat žiūrėjo į trobos langus. Užgirdęs Pranuko vardą, ranką su skarele nuleido žemyn, atsiduso ir prakalbėjo:

— Na! Paėmė berniuką karūmenėn¹³! Žinau apie tai: juk prieš tris mėnesius taip pat sukai man galvą, pristodama, kad gelbėčiau jį...

— Vieną tiktai kartą, geradėjau, kaip Dievą myliu, vieną tiktai kartą prašiau...

— Paėmė, tai kas! Ne tokie, kaip jis, eina... Ponaičiai ir grafai eina karūmenėn... Neišmintinga tu esi! Ką čia aš galiu padaryti?... Et, niekų tu čia landžioji; ant manęs ir ant savęs gali nelaimę užtraukti... Gludotum vely namie. — Ką? Kaip gi tau dabar? Jonas geresnis už Motiejų? Matai, kad aš esu geras, ne gyvulys koksai. Kai patyriau, kad Motiejus niekina, tuoj pavadžiau jums Jonų trobelę. Su Jonais geriau gyventi, a? Ardinariją Antaniukas ima tokią, kaip ir Jonas, nors jaunesnis ir silpnesnis. Duonos turite sočiai, a?

Nusišluostė skarele kaktą ir laukė atsakymo. Negavo vienok jo. Jo ilgos kalbos moteriškė išklauso kantriai; bet kaip tik jis nutilo, neatsakydama į klausimus, vėl pradėjo:

— Paėmė, taigi paėmė. Aš žinau, kad ne tokie, kaip jis, kariūmenėn eina... Tam jie ir gimsta, kad eitų... Raudojau, raudojau ir raudojus nustojau. Moka rašyti, tariau sau, ir toks dailus, toks gražus... Mokės verstis, — žmonės jį mylės; Dievas suglobs jį.

— Tai ko gi dabar nori? — nekantriai užklausė Višinskis.

Tamsumoje pliaukšterėjo, tarytum rankom suplojo.

— Ponuli, brangiausias, mieliausias! Siunčia jį toli, toli svieta kraštan. Rašo man svirplelis¹⁴: „Motynėle, netversiu... Kelias toks tolimas — netversiu; šalta, žmonės svetimi — netversiu. Motynėle! Kad mane čia paliktų, tai nors kai kada galėčiau savo žmones pamatyti ir tavo senas akis pabučiuoti. Bet man nelemta gyventi toliau tarp jūsų... Išeisiu ir mirsiu ant krašto svieta... Ateik tu dar pas mane, motynėle, nors kartą, nors „sudiev“ pasakysiu aš Tamstai!... Išėjau tuoj Anapilin... Šviesos per ašaras nemačiau, betėjau... Atėjau kazarmosna¹⁵. „Pranukai!“ — šaukiu. Iššoko ant lipynės¹⁶... Puolė man po kojų ir bučiavo mano kelius... „Motynėle, mudu jau paskutinį kartą matovos!“

— Kvailystė! — bumpterėjo Višinskis — ar tai jis vienas toliman kraštan eina... Eina kiti, ir grįžta...

— Ai varge, vargeli! — vaitojo moteriškė — Eina, eina, bet ne tokie menkučiai, kaip jis... Išblyškęs buvo ir silpnutis nuo gimimo... Paskui jį ta karštinė suėmė...

— Kad taip, tai kodėl Antaniuko neatadavei? — tas sveikas ir stiprus.

— Arba aš katra¹⁷ daviau! Dievulėli mano! Pranuką pašaukė, ėjo. Vyresniamjam dvidešimt vieni metai ant Šv. Jurgio suėjo; o Antaniukas tiktai devynioliktus metus nuo rudens paėmė... Kad nors būtų sveikas... Bet toks menkas... Pradėjai Tamsta jį mokyti ir nepabaigėi. Užmiršai nelaimingą našlaitį. Darbininką sugadinai, kunigu gi nepastatei.

Višinskis nebetverdama sujudo.

— Et! Dar tu čia man išmėtinėsi¹⁸! Stiprųjį vaikina prie jos paliko, o silpnąjį paėmė. Tai ko gi be nori? Ką aš čia tau patarsiu? Eik namo ir veltui nesivalkiok, nes kai užpyksi, tai tave su Antaniuku visiškai iš dvaro išvarysiu...

Buvo jau beinas, bet iš tamsumos pirma išsitiesė dvi rankos, kurios dvi pagriebė jo ranką, paskui galva raudona skarele, žemai pasilenkė ir pradėjo tą ranką bučiuoti.

— Ponuli! Brangiausias! — bučiuodama kalbėjo moteriškė — susimylėk... Tu daugiau žinai už mane ir už mus visus, nelaimingus žmones... Duok patarmę! Kur reikia eiti, ką prašyti, kad jį toli nesiųstų, kad jį čia paliktų... Kad pats Tamsta nuvažiuotum miestan... Turi visokių pažįstamų... Gal ką dėl jo ir padarytum... Juk jis tavo tikras vaikas... Taigi aš per tave visą gyvenimą nelaiminga buvau... Nė man pamergės rūtų vainiką

¹²patarmė — patarimas. [przypis edytorski]

¹³karūmenė — dab.: kariuomenė. [przypis edytorski]

¹⁴svirpelis — menko kūno sudėjimo žmogus. [przypis edytorski]

¹⁵kazarmosna — į kazarmę; į kareivinę. [przypis edytorski]

¹⁶lipynė — lentelė ar laipteliai per tvorą perlipti. [przypis edytorski]

¹⁷katras — kuris. [przypis edytorski]

¹⁸išmėtinėti (lenk.) — priekaištauti. [przypis edytorski]

Graudulys, Pagalbos
šauksmas

Šaltumas, Abejingumas

Motiniška meilė,
Susirūpinimas, Pagalbos
šauksmas

Abejingumas, Piktumas

Maldavimas

pynė, nė apdainavo mano jaunas dieneles, niekas man apsiruošti nepadėjo, niekas manęs nelaimingos nepasigailėjo.

Staiga sustojo. Pakėlė galvą. Juodos įdubusios, išraudotos akys žybtėrėjo ir apsisistojo ant vyriškio veido.

Ponaiti! Steponė!... Aš nieko prieš tave neturiu... Nekeikiau tavęs ir nekeiksiu. Mylėjau tave, kaip savo dūšią¹⁹. Pasigailėk manęs ir mano Pranuko, padėk išgelbėti...

Višinskiui parūpo. Trepinėjo ant vietos, balsiai dūsavo ir nuolat marmėjo po nosim.

— Na, ir ko gi? Kasgi? Gana jau! Na, gana! Padėsiu, pamėginsiu... Gali būt...

Tuo tarpu sutarškėjo ratai. Višinskis visas sudrebėjo ir pašnabždom ištarė Ulijonai kelis žodžius:

— Bėk greičiau! Kad nė tavo dvasios čia nebūtų! — O pats skubotai priėjo prie išsėdančio iš ratų keleivio. Pasisveikinęs su svečiu, kartu su juo įėjo vidun.

PONAS KUPRAUSKIS

Atvažiavęs p. Liudvikas Kuprauskis buvo jau pagyvenęs žmogus, nes galėjo turėti trisdešimt kelerius metus, bet labai dailaus stogo, drąsus, laibas, neaukštas, nuo galvos iki kojų apsvilkęs plonais ir dailiai pasiūtais gelumbiniais rūbais. Nešiojo rudus žandinius²⁰, kuriais buvo apaugęs jo išblyškęs veidas; kakta žema ir suraukta, akys akiniuotos — jos tarytum vertė perverdavo kalbantį su juo žmogų...

Atvažiavo tan kraštan pasikalbėti su šalisodžiais ūkininkais apie bylą, kurią vedė su Dzielskiu, labai turtingu bajoru, dėl trijų valakų pievos ir dvejų valakų dirbamos žemės, prieinančios prie jų rėžių. Tą bylą vedė Kuprauskis, ir atvažiavo jis labiausiai dėl to, kad norėjo gauti nuo sodiečių pinigų jos vedimui. Kada pradėjo apsakinėti Višinskiu, dėl ko jis atvažiavo, tas išskėtęs akis žiūrėjo į šnekantį.

— Bijok Dievo! — suriko — tai šunų juokai! Ta pieva ir ta žemė, aišku, kaip saulė, kad Dzielskiui priguli²¹! Aš čia gimęs... Žinau...

Kuprauskis galvojo, rankas kešenėna susikišęs.

— Gm! — pasakė — jeigu nelaimės... tai pralaimės...

Prasijuokė ir pasilenkęs prie Višinskio, modamas ranka, tarė:

— Jeigu, mielas Pone, tiktai tie vestų bylas, kurie gali laimėti, mums reiktų badu numirti.

Ypatingas nusišypsojimas, parodantis tarp rudų, apaugusių apie burną plaukų dalį pajuodavusių dantų, pridavė jo veidui išveizdą greit sumetančio gudrumo. Pradėjo apsakinėti apie tūlus savo draugus²², kurie daug užsipelniję tuo keliu. Buvo tai visokios ir įstabios bylos. Vienas bajorėlį įtraukęs bylon su kaimynu dėl sklypelio žemės, vertos gal apie šimtą rublių, ir ištraukęs iš jo per porą metų dešimtį kartų didesnę sumą, ne tiktai bylą pralaimėjęs, bet dar paleidęs ant licitacijos²³ bajorėlio karves ir arklius. Antras pagavęs mirus bajorui našlę ir bevesdamas per keletą metų jos bylas, pats ažu niekniekius ir taip gudriai nupirkęs jos dvarą, kad boba nė nepamačius kaip paliko be pastogės su ketvertu vaikų... Ir daug dar panašių bylų apipasakojo. Paskui pradėjo girtis, kur buvęs, ką matęs, ką skaitęs ir padaręs.

Taip bešnekant praėjo vakaras, ir naktį urėdo troboje tapo tylu. Tiktai Višinskis nemiegojo ir apie savo gyvenimą manė. Buvo bajoras. Pas tėvą ant penkiolikos margių žemės užaugo Višinskių brolių net keturi. Du vyresnieji vedė ir paliko ant vietos, du jaunesnieji išėjo svietan. Steponas nenuėjo toli. Gražus, vikrus, mokąs nusizeminti, greit gavo vietą urėdo Krasnovolskių dvare. Tame dvare tarnavo tuomet aukšta, daili, juodakė mergaitė Ulijona. Višinskis pamylėjo ją taip, kad užmiršo, juog ji sodietė. Iš stogo panaši buvo į jauną liepą, akys pilnos kibirkščių, iš ažu lūpelių, raudonų, kaip koreliai²⁴, rodo juokdamas baltus, kaip sniegą, dantelius; o kad paleisdavo plaukus, pasislėpdavo lig juostos juodų plaukų miške. Darbininkė buvo, nes tarp svetimų žmonių savo darbu

Advokatas, Pinigai, Sodžius

Gudrumas

Gyrimasis

Jaunystė, Prisiminimai,
Jausmai

¹⁹dūšia — siela. [przypis edytorski]

²⁰žandiniai — žandų plaukai. [przypis edytorski]

²¹priguli — priklauso. [przypis edytorski]

²²apie tūlus savo draugus — apie daugybę savo draugų [przypis edytorski]

²³licitacija — viešos varžytynės. [przypis edytorski]

²⁴koreliai (lenk.) — karoliai. [przypis edytorski]

reikdavo pelnyti sau kąsnelį duonos, nedrąši ir paklusni, nes su našlaite ir neturinčia prieglaudos viską galėjo padaryti. Jis tada buvo vikrus ir drąsus vaikas: kaktą turėjo baltą prie apdegusios saule burnos, juosvus ūselius, akyse ugnį. Pamyľėjo viens — antrą, ir rodė, kad tai meilei ir galo nebus. Višinskis du ar tris kartus su dideliu pykčiu ir triukšmu išvarė iš darbininkų trobos sodiečius — piršlius, kurie buvo atvažiaavę pirštų tėviniams gražios, meilios ir darbščios mergaitės. Taip traukėsi kelerius metas. Vieną kartą reikėjo jam išvažiuoti su reikalu kelioms savaitėms kitan kraštas. Ten jis pažino jauną, turtingą mergaitę iš bajorų. Iš karto, dar mylėdamas Ulijoną, nė nemanė apie mergaitę. Bet pamažu pasidavė įkalboms. Draugai išpiršo, nuvežė pas mergaitę, sužadėjo ir suvedsino. Kada jaunieji pagrižo namo, aukšta ir juodakė mergaitė, dar jauna, bet pasenusi nuo gailėsčio, su vienu mažu vaiku, kurį vedė už rankos, kitu gi ant rankų išėjo iš urėdo namo. Ilgai dar Višinskiui, primenant ją, kas žin kas negerai pasidarydavo ant širdies, jog veidą skarele šluostė, spjaudė ir ko greičiausiai ėjo laukan nors darbu nusiramintų. Bet ilgainiui, kai gimė dukters, kai pradėjo rinktis pinigėliai, jau kada ne kada atsimimindavo apie senąją mylimąją. Toks tai laikas užėjo dabar.

— Kuo aš jai galiu padėti? — manė — ar aš galiu Pranuką išgelbėti? Ima kariūmenėn — ima, siuncia kareivius toli — siuncia. Ar ne pasikalbėti su Kuprauskiu. Labai suktas bestija²⁵... Ir pažinčių turi... Eisiu, pasiklausiu, ar neduotų kokios patarmės. Galėčiau prašymą paduoti nuo močios vardo, kad vaikiną dėlei ligos paliktų. Bet vėl, jeigu Kuprauskis, Dieve myli, išsirtų prie pačios, būtų blogai... Geriau jau nieko jam nesakyti. Et, ar tai jai pirmajai Taip atsitinka? Nieko blogo jam nepasidarys. Žmonių pamatys ir pats žmogum liks. Boba — vis boba. Sūnų myľėjo ir myli, tai ir prasimano kas žin kokius nebūtus daiktus. Pasakyčiau Kupriauskiui, bet bijau, kad neišsirtų prie pačios. Geriau jau nieko nesakysiu... Nieko!... Paraudos boba, ir tiek: Pranukas per keletą metų pagriš...

Pamojo ranka, atsigulė ir užmigo.

PRIVEDĖJAS

Iš dvaro Ulijona vėl tamsoje brido per purvyną, bet daug pamažiau, negu pirma. Tai ko gi dabar ir skabėsi.

— Toks mano likimas, kaip ta tamsi naktis! — pusbalsiu ištarė. Toliau tylėjo.

Vėjas kaskart smagiau blaškė jos rudinę; skara, kuria apsirišusi buvo, taip permirko, kad vanduo varvėjo nuo jos ant ausų ir už kaklo. Nuo basų kojų tyško iš valkų skystas purvas. Praėjus tris varstus vėl prakalbėjo:

— Da nesugulė! Gal vaikas serga.

Tuos žodžius pasakė, pamačius mažą, rausvą žiburėlį, kursai spingsojo tarp visiškai juodų Skrebiškio trobų. Išsuko iš kelio, valandėlę ėjo per arimą gurbų ar daržinės pasieniu; paskui perlipo žemą tvorą ir, taip sutrumpinus sau kelią, priėjo prie trobos durų, pro kurios mažą langelį spingsojo anasai žiburėlis. Toji troba buvo pavesta keturioms šeimynoms bernų, kurių kiekviena turėjo gauti trobą ir kamarėlę su atskiru įėjimu. Bet išdirbimui žemės Skrebiškiai privalė aštuonių bernų; kumetbutis²⁶ tebuvo vienas. Kamisorius²⁷ buvo šykštus žmogus ir nenorėjo statyti kito kumetbučio... Jau seniai klausė Višinskio:

— Ką daryti? Ar statyti Skrebišky kitą kumetbutį, ar nestatyti?

— Nereikia, Jūsų Mylista. Kam gi statyti? — atsakė Višinskis, norėdamas įtikti kamisoriui.

— Tai kaipgi bus?

— Kiekvienoje pirkčioje sutilps dvi šeimynos.

— Iš tikro? Galės sutilpti?

— Ai, ai! Ims ir nesutilps! Bene jiems reikia kokių laisvių.

Ir iš tikro sutilpo, ką padarys? Bernas vis bernas, nes turi juo būti, ar čia, ar kitur, bet turi. Skrebišky nebuvo blogiau, kaip kitur, ir trobą ne visur duodavo geresnę. Jonas tarnavo čia jau seniai ir gyveno draug tai su vienu, tai su kitu bernu. Jau metai, kaip jam

²⁵bestija — gyvulys, žvėris. [przypis edytorski]

²⁶kumetbutis — kumečių pirkia, kumetynas. [przypis edytorski]

²⁷kamisorius (lenk.) — komisaras [przypis edytorski]

Pamąstymai

Naktis, Kelias, Šviesa

pridavė bendrai gyventi jauną berną Antaną su motina Ulijona, kuriuodu perkėlė pas jį nuo kito berno, Motiejaus, dėl tos priežasties, kad Motiejus pravardžiavo Antaną mergos vaiku, Motiejienė porą kartų tąsė Ulijoną už plaukų po aslą, primindama jai, kokia ji buvo ir iš kur du sūnus gavo. Jonai buvo lėti žmonės, ir mokėjo gyventi santaikoje. Su Ulijona ir jos sūnumis dargi susibičiuliavo, gali būti dėl to, kad jauno berno motina, ne tiksliai nepradėdavo barnių, bet užkalbinta tylėdavo; Jonų vaikus labai pamylėjo ir padėdavo juos apžiūrėti, lig jai buvo ne svetimi. Dabar įeidama pro duris pasakė pagarbiną:

— Tegul bus pagarbintas...

— Ant amžių amžinųjų — atsiliepė trys vyriški balsai ir vienas moteriškas.

Pirkčia buvo didelė, bet labai žema, aprūkusioms nuo dūmų sienoms ir luboms, aslą, suplukta iš molio, ir viena mažu langeliu, pro kurio romčius²⁸ puškeno vėjelis. Pirkčia nors ir labai buvo didelė, bet išrodė ankšta, viena dėl to, kad buvo labai žema, antra — prigrūsta visokių padarų ir reikalingų namams daiktų: lovų, stalų, staklių, kurios dvejoms stovėjo, mestuvų, ratelių, kibirų, geldų, puodų, mintuvų, šukų, krijelių²⁹, staunių su rūgintais burokais ir kopūstais, maišų su bulbomis, nesijotais rugiais, miltais ir tt. Pirkčios kertę užėmė didelė krosnis su pamina³⁰ ir pakrosniu. Ant krosnies gargsojo keturios plikos kojėlės, išsikišusios iš po storų marškinių, pakrosny tupėjo tris vištos su gaidžiu, ant pamyuos gulėjo moteriškė, apklota namine antklode ir kartkartėmis krutino išsekusia sujuodavusia ranka supintą iš karklų lopšėlį, pakabintą kanapinėmis vadelėmis ant lingės³¹.

Lopšely miegojo kelių dienų kūdikis. Moteriškė, galinti ant paminos, buvo Jonienė, dar nesikelianti po gimdymo. Seniaus pagalės kokią dieną, ant rytojaus jau ir kelias kad ir ne prie visų darbų, tai nors bulbų skusti, virti ir prižiūrėti didesniųjų vaikų. Šiuokart ilgiau negalėjo pasikelti, išsekė ir išbalė. Šiandien nebuvo namie ir kitos šeimininkės, te dėl vakarienė labai nusivėlavo. Užkaitė Jonas ir Antanas, parėję iš lanko, kar lig suteimai arė, paliuobę ir pagirdę savo porą arklių, padėję vieton plutas ir pasibarę truputį su kitais bernais. Dabar prieš atskaitą, kartkartėmis maišydamas puodą mediniu šaukštu, stovėjo vienas Antanas, jaunas, gražus bernas, geltonplaukis, mėlynakis. Jonas, tvirtas vyras, juodais ūsais ir juodomis akimis, atsisisėdęs užustalėje šnekėjo su svečiu. Sėdėjo susikuprojęs, alkūnėms pasirėmęs ant stalo, iš po tamsia ančakių žiūrėjo rimtai, bet kaip ir ne išsitikėdamas, svečias, priešingai, buvo laibas, prakaulis, sėdėjo tiesiai: ant jo sunokusio, išbalusio veido, ilga nosis, augo trumpa žilva barzda. Pilkos mažutės akys nė valandėlės nerimo ant vietos, žiūrėjo tiesiai ir drąsiai; kartais galima buvo pasergėti jose gobamą. Apsivilkęs buvo gelsvais rūbais, bet ne sodietiškai pasiūtais, blizgančiomis sagomis ir su medaliu kilpoje.

Ulijonos įėjimas nesutrikdė kalbos Jono su svečiu. Atsakė jai: „Ant amžių amžinųjų“, ir daugiau nebeatsigrėžė į ją. Ji linkterėjo galva sūnui, kursai atsakė tokiu pat linkterėjimu. Atsistojo prieš krosnį; pasirėmus alkūne ant vieno delno, ant kito padėjo smakrą ir žiūrėjo į ugnį. Be galo didelis nuliūdymas atsimušė ant jos veido. Geltonplaukis bernelis maišė puode parpelius³² su taukais ir žiūrėdamas į motiną paklausė:

— Ir ką gi, mama?

Nesikrutindama ir neatkreipdama nuo ugnies akių atsakė:

— Nieko, sūnel. Eis mūsų Pranukas ant krašto svieta, nebepamatys jo mano akys. Matyti, kad mums nelaimingiems jokios pagalbos nebeliko.

Antanas atsiduso ir galva palingavo. Lopšy pradėjo verkti kūdikis, Ulijona atsikvošėjo. Apie džiovinimą savo rūbų ir šildymą sušlapusių kojų visai neataminė. Priėjo greitai prie paminos ir pasilenkė prie ligonės. Pasišnibždėjo mažumą, ligonė dejuodama apsivertė ant kito šono priekiu į pirkčią, Ulijona išėmė kūdikį iš lopšio ir padavė jį prie krūtinės. Paskui atsisėdo ant paminos krašto ir sudėjęs rankas ant kelių, tik dabar pradėjo klausyti, ką kalbėjo Jonas su svečiu. Prieš juos stovėjo butelis degtinės ir cininė taurelė. Vaisinosi labai gražiai, gerdami už viens antro sveikatą. Gėrė vienok ne daug: Jonas nebuvo girtuoklis. Svečias kas žin ką aiškino Jonui, prie kas žin ko prikaltėti norėjo. Laikydamas

²⁸romčiai — rėmai. [przypis edytorski]

²⁹krijelis — prietaisas, ant kurio vejami siūlai. [przypis edytorski]

³⁰pamina — pakojė. [przypis edytorski]

³¹lingė — lanksti kartis lopšiui pakabinti. [przypis edytorski]

³²parpelis — iš miltų ar tarkuotų bulvių kukulis. [przypis edytorski]

Troba

Troba, Šeima, Rūpesčiai

rankoje neišgertą taurelę, atsistojęs, įsmeigdamas savo blizgančias akis berno veidan, kalbėjo svečias: „Kaip Dievą myliu, Jonai, kad būčiau ant tavo vietos, seniai jau savo troboje sėdėčiau. Valgyčiau, gerčiau ir nieko nesibijočiau. Ar tau taip gera berno duona, kad leidi dėdę ponauti ant savo žemės”.

Bernas iš lengvo kraipė juodplaukę ir sunkią galvą. „Oi, gera! — atsakė — kad mano neprieteliams būtų taip gera! Bet ką padarysi? Žmogus dar vaikas buvai, kai pikti žmonės nuskriaudė, žinoma, našlaitį be tėvo. Kaip tik tai tėvas numirė, dėdė tuoj persirašė ant savo vardo žemę ir namus. Mane, sako, komisija šeiminku padėjo, tai ir žemė mano; o brolis, sako, buvo pas mane ažu berną, tai jo sūnui nieko ir nepriguli. Žmonės patarė nusiduoti sūdan. Jis dasamdė advokatą, tai kad pradės advokatas loti, tai visą išlojo, ko norėjo. Aš likau be nieko, ir iš tėvainio likau bernas”.

Mostelėjo ranka ir įpylęs taurelėn truputį degtinės, linkterėjo svečiui galva!

— Sveikas — tarė.

— Ką darysi — tęsė toliau — kas prapuolė, tai prapuolė. Su pačia ir vaikais bado ne stipsiu. Uošvis davė šimtą rublių dalios... Turtingas... Sodininkauja... Duotų ir daugiau. „Kai turėsi, Jonai, už ką sklypelį žemės nusipirkti, tai aš tau kitą šimtą duosiu” — pasakė. Gal visagalis Dievas ir leis nusipirkti... Pati truputį uždirbs... Ir iš algos šiek tiek liks... Kelis skatikus turiu...

— Daug? — užklusė gobus svečias.

Sodietis šyptelėjo.

— Pats ne žinau, — juokaudamas atsakė — gal daug, gal ir nedaug, bet yr...

— Gerai, tai jau žemė, kurią atėmė nuo tavęs dėdė, taip ir prapuls?

— Ką darysi? — atsiduso Jonas. — Gal mano buvo teisybė, o gal ir jo! Tegul mudu Dievas atlygins.

— Eik tu, beproti! — sušuko svečias — tu jau manai, kad tai ir pasibaigė, prapuolė. Tyli ir kenti. Ar tai negalima dabar ir tau pasisamdyti advokatą ir pašaukti dėdę sūdan? Ar jis vienas galėjo turėti advokatą? Tu tai negali? A? Aš tavo padėjimą³³ žinau, kaip savo penkis pirštus. Ką jis šneka, tai tas niekai, ir laikas dar neperėjo. Kamgi būtų apeliacija? A?

Vieną pirštą pakėlė aukštyn ir pradėjo juo sukti.

— Ei, ei! — toliau kalbėjo — tu sūdo nematei. Aš mačiau. Didelė tokia seklyčia, kaip bažnyčia, ir joje pastatytas stalas, apdengtas raudona gelumbe; ažu stalo sėdi ponai munduruose, išsiūtuose auksu, ir sprendžia...

— Išsiūtuose auksu... — atkartojė Jonas, kuris su tokia atida³⁴ klausė svečio kalbos, kad net truputį prasižiojo.

— Kaip gi tu manei? Kad tokiose rutinėse, kaip tu? Kuo aukso net akys raibsta... Prieš raudonai dengtą stalą, prieš ponus, blizgančius auksu, stoji atvokatai ir kalba... Taip ir taip, Jūsų Mylistos, ponai sūdzios... Taip ir taip, sako... Sūdzios gi tyli ir klauso, paskui atsistoja ir išeina.

— Išeina! — atkartojė Jonas, kaip ir gailėdamas, kad jau baigiasi graži pasaka.

— A taip, išeina. Eina sau kiti seklyčion, pasikalbėti apie tai, ką šnekėjo advokatai. Paskui grįžta... Visi atsistoja. Vyresnysis sūdzia iš popieriaus balsiai skaito: „Skundą Jono Gaigalo teisingu pripažinti, nuo jo dėdės Povilo žemę ir namus atimti ir Jonui atiduoti”.

Pasibaigus taip netikėtai, Jonas pakėlė galvą, jo akys žybtelėjo.

— Aa! — riktelėjo: — kad taip būtų...

— Kodėl negalėtų būti? — ramiai atsakė Mikalojus, taip vadinos svečias, kad tu tik tai norėtum, tai ir būtų... Aš nuvesčiau tave pas tokį advokatą, kuris taip rašo, kad pats ministeris stebisi; o kaip ims kalbėti, sūdzios net išsižioję klauso...

— Jonas subruzdėjo.

— Ar tai tas, kur veda Meliuniečių bylą su Dzielskiu, — užklusė.

— Tas pats; tu jį matei?

— Mačiau iš tolo... Važiavau su šieniu per Meliūnus ir mačiau, kaip šnekėjos su Meliūniečiais prieš karčemą. Turbūt labai išmintingas?

— Oo! — pritarė svečias: — aš sakau, kad kai jis parašo, tai pats ministeris stebisi.

Atsitikimas

Žemė

Teisimas

³³padėjimas — padėtis. [przypis edytorski]

³⁴atida — atidumas. [przypis edytorski]

— Ir turtingas turbūt? Tokį aukso lenciūgą³⁵ nešioja ant pilvo...
— Oo! Kaipgi ne bus turtingas! Žmonės prie jo, kaip bažnyčion, plaukte plaukia...
O kieno bylą paima, ta visados laimi, visados!

— Visados! — nusistebėjo Jonas.

— Visados, — patvirtino svečias: — tokia jau išmintis; keliems žmonėms jis padėjo, kiekvienam padeda. Kad ir kasžin kokią nelaimę kas turėtų, jeigu jis paims savo rankosna, ją laime paverčia...

Bernas pradėjo galvoti ir tiktai po ilgos valandos pakėlė galvą.

— Klausyk, Mikalojau, — rečiau, kaip pirma, pradėjo kalbėti — ar labai brangus tas jūsų advokatas?

Mikalojus suraukė kaktą, ir užlenkdamas pirštus, pradėjo kasžin ką murmėti. Skaitė.

— Tai ne labai, — ištarė balsiai — penkis procentus ima... Niekados daugiau, saugok Dieve, niekados daugiau kaip penkis procentus.

— Kas tai per procentai?

— Tai tokie mokesčiai — aiškino Mikalojus — tiek tai jau reikia duoti... Be to tai jau nuo nepradėk... Kad jis pasakys tau: „Jonai, duok man už tą bylą šimtą rublių“, tai reiškia: duok jam šimtą rublių... Kada gi jis pasakys tau: „Jonai, duok pinigų iš kalno³⁶!“ tai reiškia duoti iš kalno, nes jeigu neduosi, tai ant tavęs nė pažiūrėti nenorės... Kas gi tu jam? Ar tai jis tokių, kaip tu, bylas veda? Brangiau iš tavęs jis nepaims, penkis procentus, daugiau nepaims... Bet tiek jau reikia... Be to negalima... Ar tu jam brolis, ar giminė, kad jis tau dykai dirbtų?

— Matyt buvo, kad Mikalojaus kalbos Jonas klauso, kaip pamokslo.

— Tai yra — pasakė — jeigu nueičiau pas jį prašyti apie tą žemę, kurią atėmė dėdė, iš karto reikia duoti truputį pinigų...

— Labai aš žinau? Penki procentai nuo tos žemės, tai gal dvidešimt rublių išpuls, gal trisdešimt...

— Tegul bus dešimt! — Pradėjo jau derėtis bernas.

— Ar eisi rytoj prie jo? — pašokęs klausė svečias — jis rytoj apiaušry išvažiuos iš Pagirio ir užvažiuos Meliūnų karčemon pasikalbėti su meliūniečiais... Kad tu, Jonai, ateitum ten, tai aš tave privesčiau... Tu man ne svetimas, pažinau tave mažą... Aš iš Meliūnų ir tu iš Meliūnų... Kai ašėjau kariūmenėn, tu buvai toks mažas...

Bernas mąstė. Vieną ranką panėrė tankiuose juoduose plaukuose, kitą laikė pasidėjęs ant stalo. Žiūrėjo stalan. Abejojo ir manė.

Tą pačią valandėlę ant stalo atsirado kepalas rupios duonos, ir bliūdas³⁷ karštų parpelių su taukais. Duoną ir didelį su medinėmis griaunomis peilį atanešė Antanas iš kameros, parpelių — Ulijona ką tiktai pripylė bliūdą ir padėjo ant stalo. Šalia bliūdo padėjo keturis medinius šaukštus ir, sunėrus rankas ant krūtinės, nepasijudindama žiūrėjo Mikalojaus akysna. Jonas raikė duoną, Antanas nerimo, laukdamas su šaukštu, lig pradės valgyti vyresnieji. Ulijona stovėjo ir žiūrėjo į Mikalojų. Mikalojus prasijuokė.

— O kas tau, Ulijona? — juokdamas paklausė — žiūri į mane, kaip ir pirmą kartą matytum.

Tada ji pradėjo iš lengvo kalbėti, užsimasčiusi ir nenuleisdama nuo jo akių.

— Ne pirmą kartą, Mikalojau, matau Tamstą ant tos žemės... Nesvetimas esi man, kaip ir Jonui. Mudu abu iš Meliūnų, ir aš iš Meliūnų, visi mes iš Meliūnų; tiktai aš buvau vargdienė-našlaitė, ant kurios niekas nesusimylojo. Nors tu, Mikalojau, pasigailėk dabar manęs... Pagelbėk. Klausiau, klausiau, ką Tamsta Jonui kalbėjai... Jeigu tas didysis advokatas gali padėti Jonui, tai galės ir man padėti, kad visiems pagelbėti, išgelbės ir mano Pranuką...

Nutilo, tiktai akimis melste meldė. Vyrai jau valgė parpelius. Mikalojus, truputį pasiderėjęs su Jonu, irgi pradėjo valgyti. Bet vis žiūrėjo į Ulijoną ir gailėstingai krutino galvą.

— Oi, kad bėda bus tavo Pranukui, tai bėda! — kalbėjo. — Ne lengvas jau ir taip jauno kareivio gyvenimas, kurį paima nuo motinos ir pastato eilion. „Ginklą ant ran-

³⁵lenciūga — grandinė; čia: grandinė. [przypis edytorski]

³⁶iš kalno (lenk.) — iš anksto. [przypis edytorski]

³⁷bliūdas (sl.) — puodas, indas. [przypis edytorski]

kos! Ginklą prie kojos! Dešinën! Kairën! Marš!” Dieve mylëk, ne taip, kaip priguli, koja pastatyti, feldfëbelis³⁸ prišoka ir kumsčia pasmakrën.

Mikalojus rëkavo drütu³⁹ balsu, baisia suraukdamas kaktą. Kiekvieną kartą, kaip jis surikdavo ir susiraukdamo. Ulijona pradëdavo mirksëti ir raukšlës ant kaktos pradëdavo tirtëti; Antanas suturëdavo šaukštą prie burnos ir žiūrëdamas į svečią, sušukdavo:

— O Jëzau!

— Ir taip jau sunkus, labai sunkus kareivio gyvenimas — tęsë toliau Mikalojus, — bet ten kur išveža tavo Pranuką, bus da blogiau... Aš ten buvau, tai ir žinau... Oda nuo manęs nusilupo nuo šalčio ir viduriuose viskas sušalo. Ką tiktai būdavo nurysiu, tuoj ledu pavirsta... Paguldë mane ligonbutin... Šëšis mënesius išsirgau geltonuoju drugiu ir toks geltonas palikau, kaip sauliažolynis... O kai išėjau iš ligonbučio, tikra motina nebūtų manęs pažinusi. Bus taip ir tavo Pranukui, oi bus... Tiktai dar blogiau, nes aš buvau sveikas ir stiprus vyras, tai išturëjau, o jisai toks silpnutis, neišturës... Oi, neišturës!...

Ulijona, kuri buvo taip pat pradëjusi valgyti, laikë atkilusi dyką šaukštą; jos veidas kaip akmeninis pasidaro, kaip ir nuo išgąščio. Staiga suriko, išmetë šaukštą ir abiem rankom susiëmë galvą. Nulenkë galvą net lyg suolui, linkučiauo į abi puses ir dejavo:

— Dievulëliau! Dievulëliau!

Antanas paliovë valgës ir prisiartinës prie dejuojančios motinos, pradëjo kalbëti:

— Gana, motinële! Gana jau, gana!

Nepriietë jos visiškai ir nieko daugiau nesakë, tiktai tuos žodžius kaskart liūdniau kalbëjo.

— Tai kvailë! Kvailë boba! Ko tu čia dejuoji ir verki, ir prie Dievo be reikalo šankies? — pasako Mikalojus. — Dievas tau nusiuntë laimę. Dievas atasiuntë tau tokį žmogų, kurs išgelbës tavo Pranuką. Tiktai paprašyk, kad aš parodyčiau tau prie jo kelią; jeigu jis tiktai norës, tai tavo Pranuką arti paliks, gal ir Meliūnuosna⁴⁰ ant žiemos atsiųs gyventi...

Ulijona, nelyginant kokia stipri ranka būtų ją pakëlusi, išsitiesë ir akies mirksny puolë prie Mikalojaus.

— Geradëjau! Padëk man, padëk!

Taip kalbëdama, bučiauo Mikalojui petį ir, rodësi, tuoj pradës bučiuoti ir kelius.

— Na gerai! — sušuko Mikalojus — bet penki procentai reiks užmokëti... Be to nieko nebus... Penki procentai... O, jeigu turi pinigų...

— Turiu, geradëjau. Broliukai! Turiu krūvinu prakaitu uždirbtų, ką aš per dvidešimt metų sūnums ir savo palaidavimui sudëjau... Antaniuko dalį paliksiu, o Pranuko atiduosiu, tegul eis ant jo pagalbos... Dirbau, pjoviau, ravëjau, ant kiekvieno darbo parsisamdydavau, rankos nusilupdavau, sausai valgydavau, basa vaikščiodavau, vis jiems rinkau...

Iškišę ant skalos šviesos savo mažas rankas, taip juodas, bemaža kaip žemë, kreivais pirštais ir pūslëtas nuo plovimo, žemës kasimo ir kitų tokių darbų per devynioliką metų be mažiausios, perstogës. Mikalojus pažiūrëjo į vargšę ir uostus⁴¹ susuko.

— Kad — atsiliëpë pirma Jonas: — kad aš pats nežinau, kaip padaryti... Eit, ar liautis... Toje valandoje atsiliëpë nuo krosnies silpnu ir švelniu balsu:

— Eik, Jonai, eik... Nestumk nuo savęs pono geradëjystës... Pamëgink... Gal ir prisūdys tau žemę, ir mūsų vargai pasibaigs... Nelaiminga esu, kad aš tokia silpna... Pati eičiau ir pulčiau po kojų to pono. Eik, Jonai, kad Dievo bijai, eik. Aš silpna, galiu greit numirti, kad nors prieš mirtį patirčiau tave nustojus valgyti berno duoną ir vaikus...

Negalëjo pabaigti. Taip silpna buvo, kad balsas jai nutruko. Sustenëjo tiktai ir pašaukë Ulijoną, kad paimtų kūdikį ir įdëtų lopšin. Jonas valandëlę žiūrëjo tamaumon, iš kurios kalbëjo jam jo sergauti pati ir kurioje tyliai verkë kūdikis.

— Na, — pasakë stodamas — gerai! Eisim! Kad ir kas žin kas būtų, eisiu! Kelis rublius paimsiu su savim. Gal Dievas susimylës ir...

Mikalojus linksmas buvo.

— Na! — sušuko — išgersiva!

— Išgersiva! — atsakë Jonas.

— Sveikas! Už Tamstos sveikata!

³⁸fëldfëbelis (vok.) — karinis laipsnis, puskarininkis. [przypis edytorski]

³⁹drütas — storas. [przypis edytorski]

⁴⁰Meliūnuosna — į Meliūnus. [przypis edytorski]

⁴¹uostai — ūsai. [przypis edytorski]

— Dėkui! Dievas tau atlygins.

— Gerk Ulijona!

Paėmė iš Jono rankos taurelę, ir atsisukus ir užsidengus rankove, išgėrė lyg pusės.

— Gerk! — neatlaidė pralinks mėjęs Jonas.

— Negaliu — teisinis moteriškė — Dievas mato, kad negaliu! Negėriau degtinės niekad, nes pinigų gailėjau ir bijojau girtuokle palikti... Kiek galėjau, tiek išgėriau už sveikatą gerų žmonių... daugiau negaliu.

Žinojo, kad iš tikrųjų niekad negerdavo daugiau kaip pusę taurelės, ir atlaidė. Bet tuoj užpuolė Antaną.

— Gerk, bernel! — šaukė Mikalojus — kareivis nebūsi — prie senos motinos tave paliko.

— Gerk! — pritarė Jonas — už tai, kad gerą pačią gautum ir laimingą likimą turėtum! Antanas ištiesė ranką prie taurelės.

— Nė neketink! — suriko Ulijona ir atsistojo prieš sūnų, kaip ir norėdama pridengti jį nuo mirštamąjo šūvio.

— Leisk, motinėle! — mėgindamas prašalinti ją, tarė bernelis.

— Nė neketink! — atkartojė motina ir taip žiūrėjo į jį, jog tas nuleido galvą ir užkaitęs atsitraukė nuo stalo.

— O ji pradėjo taip kalbėti dviem senesniems vyrams:

— Pati negėriau, ir jiems neduodavau. Pati nepradėsiu gerti ir, pakol gyva būsiu, jiems neduosiu... Jie ne tokie, kaip kiti... Motinos prisakymo klauso.

Antano veidas liudijo teisingumą jos žodžių. Stovėjo akis nuleidęs, anaipol neketindamas gerti. Ji kalbėjo toliau:

— Užauginau juos ne girtuokliais ir ne žmogžudžiais. Grėsiu nuo girtuoklystės ir nuo viso pikto, kaip nuo ugnies. Nuo mažens pratinau prie paklusnumo ir prie darbo. Matė jie, kad aš dirbu dėl jų, tai ir gailėjos manęs ir klausė. Niekas, tik vienas Dievas man padėjo.

Mikalojus atsistojo ir tarė — sudie — šeiminkui. Apsikabino ir balsiai bučiavo.

Po kelių minučių jau tylu buvo troboje ir tamsu. Užtat iš kambaros, kuri buvo grečium su troba, svieto pro durų plyšius ir buvo girdėtis tylus šnibždėjimas. Ulijona sėdėjo ant žemės prieš atvirą skrynią, užpakaly jos stovėjo Antanas su degančia skala. Moteriškė skubotai nuvertė šonan nedaugelį rūbų, ir iš po jų nuo paties dugno išėmė kasžin kokį pailgą daiktą, panašų į ilgą maišelį. Stipriai užrištą virvele. Tai buvo standžiai prikišta stora lininė pančeka⁴². Ulijona atknebinėjo daugumą mazgų ir pirma išėmė popierines ir trirubles⁴³, paskui sidabrinės ketverges⁴⁴, auksinus⁴⁵, grivenas⁴⁶ ir truputį varinių pinigų. Matyti, dėjo pančekon visus, kiek uždirbdavo. Už dieną ravėjimo — ketvergė, už grėbimą šieno — du auksinai, už dvi apskritas savaites rugių pjovimo — dvi trirubles, trečia — už karvių melžimą pas paktorių⁴⁷ per tris savaites, ketvirta ir penkta — sutenkintos iš Antaniuko algos ir tt. ir tt., kiek kartų rytais buvo pas ją su sūnumis miežinė košė, bulbos, duona ir druska, tiek kartų kiek vienas skatikas buvo įdedamas pančekos gilumon. Dėjo ten per devinioliką metų. Dabar Ulijona skaitė⁴⁸ popierinius. Būtų ilgai skaičius, kad ne sūnus. Bernelis, kurį, motynai paprašius, sodžiaus raštininkas pamokė skaityti, rašyti ir skaitliuoti, taip menkai skaitė, kad kaip ir nemokėdamas, rašyti visiškai nemokėjo, skaitliavo gi neprastai. Matyti, tas jam jau iš mažens sekė, ir motina prie jų daugiausiai varė. Abudu priskaitė šimtą rublių. Ulijona valandėlę turėjo pinigus rankoje, žiūrėdama sūnui akysna.

— Tai Pranuko pinigai — pasakė.

Bernelis galvos linkterėjimu atsakė:

— Žinau.

Pinigai

⁴²pančeka (lenk.) — kojinė. [przypis edytorski]

⁴³trirublė — trijų rublių banknotas. [przypis edytorski]

⁴⁴ketvergė — 20 kapeikų moneta. [przypis edytorski]

⁴⁵auksinas — XV–XVIII a. Lietuvos ir Lenkijos piniginis vienetas; prieškarinėje Rusijoje 15 ar 30 kapeikų vertės pinigas. [przypis edytorski]

⁴⁶grivena — carinės Rusijos laikais dešimtis kapeikų. [przypis edytorski]

⁴⁷paktorius — kas verčiasi nuomojimu, tarpininkas. [przypis edytorski]

⁴⁸skaitė — čia: skaičiavo. [przypis edytorski]

— Aš tavęs nenuskriausiu... Tavo neliesiu...
Antaniukas mostelėjo ranka, kas turėjo reikšti:
— Kas man darbo!

Žėrinčiomis vienok akimis žiūrėjo gilumon pančekos. Nors ir norėjo parodyti, kad jam tas vis tiek daug, vienok buvo matyt, kad jo pinigai labai jam rūpi. Ulijona vienoje rankoje turėdama poperinius pinigus, ant antros pasirėmė ir užsimastė. Ją taipogi, kaip neseniai Joną paėmė baimė už krūvinai uždirbtus pinigus. Bet ataminė Mikalojaus žodžius: „Oda nuo šalčio nuo manęs nusilupo ir viduriuose ažušalo... Šešis mėnesius kratė mane geltonasis drugis...”

— Jėzau! — riktelėjo moteriškė ir skubina slėpdama ažantin išimtus pinigus, pusbalsiu tarė sau:

— Gal aukščiausias Viešpats ir susimylės.
Įėjus trobon, užlipo ant krosnies ir užmigo.

PASIKALBĖJIMAS KARČEMOJE

Aušra melsvai nudažė stiklus. Ant kiemo giedojo gaidžiai kartu ir viens po kito. Žvirbliai čirškėjo palangėse, tarp išsiplėčiojusio gluosnio šakų. Troboje visi buvo sukilę. Už plono tarpusienio girdėti buvo rėksmas didžiausios iš visų dvaro bobų, pikčiurnos — Motiejienės. Vienas vaikas verkė, paleidęs visą gerklę, turbūt motinos mušamas. Kiti vaikų balsai, linksni, buvo girdėti namely, paskui ant kiemo, ir savo čiulbėjimu užspengė žvirblių čirškėjimą. Pradėjo kelti bernai, baisiai žiovaudami, vilkosi kailiniais ir ėjo gurban ir daržinėn⁴⁹. Didelis gelsvas dvaro šuo, gauruota uodega, lakstė po kiemą, lodamas ant ko tik pakliuvo; išleistos iš pakrosnio vištos baisiai kudojo. Iš klojimo lėkė garsas balso, kurs davinėjo bernams paliepimus ir ragino greitai juos atlikti. Šia ir čia krutėjo žalsvi, gelsvi dvikojai kupečiai. Tai buvo bernai su didelėmis ant pečių naštomis šieno ar šiaudų, kuriuos nešė iš daržinės gurban. Pro visus trobos langus švietė raudona šviesa nuo besikūrenančių krosnių. Iš kaminų kilo srovės dūmų, kurios traukėsi paskui gabaluosna, nuo drėgnumo leidosi žemyn ir skleidės pažeme, pripildydamos orą aitraus kvapo. Lyte ne lijo, bet ir dangus, ir žemė, ir medžiai, ir dankčiai, ir tvoros — viskas rodė tik ką ištraukta iš vandens. Buvo matyti, kad bernams nebuvo šilta, nors jie dirbo ir krutėjo. Šaltas kovo ryto rūkas drėkino jų kailinius. Moters ar nebegulėjo. Jos kurenos krosnis, virė pusryčius, pietus, kitos statinaitėse ar geldose prausė kūdikius, šukavo ir vilko juos baltais marškiniais.

Jono ir Ulijonos senai jau nebebuvo namie. Abu išėjo tuojau, kaip tiktai bernai atliko užduotą darbą. Išėjo Meliūnų karčemon, už kokio varsto nuo Skrebiškio ant galo Meliūnų sodžiaus, kurs buvo ilgas ir gražiomis trobomis. Karčemoje buvo vienoj pusėj namelio didelis, apstatytas aplink stalais ir suolais kambarys, antroj ilga ir tamsi arklidė. Sienos ir lubos buvo juodos ir nutrupėjusios, asla — suplukta iš molio ir duobėta nuo daugybės kojų, kurios ją mindė. Dabar tasai kambarys buvo pilnas žmonių. Meliūniečiai susiėjo čionai pasimatyti ir pasikalbėti dar kartą su savo advokatu, kurs dveji metai kaip vedė bylą už pievas ir ariamą žemę su senuoju jų ponu Dzielskiu. Patyrę nuo Mikalojaus, jog ponas advokatas šryt pravažiuos pro Meliūnus, važiuodamas iš Pagirio, atėjo jie keliolika vyrų, rasi išmintingesnių už kitus, rasi ir tokių, kurie nuo laimėjimo bylos tik didesnė būtų turėję naudą ir buvo pridėję patys daugiau pinigų. Reikėjo susitarti, ar duoti ar neduoti plenipotentui⁵⁰ penkis šimtus rublių. Jeigu duos, byla būtinai netrukus būsiant laimėta, jei neduos — plenipotentas už nieką neatsako. Ne kartą jau yr su jais taip atsitikę. Išleidimai tai bylai buvo nelyginant didelė upė, prasidedanti iš mažo upelio. Iš karto buvo prižadėta išvesti už trisdešimt rublių; po ilgo manymo Meliūniečiai sudėjo po pusę rublio nuo kiekvieno ūkininko. Paskui reikėjo primokėti 20, vėliaus dar 10, po to vėl 50, toliaus iš karto 100, paskui vėl 10, 15 ir pagaliaus kartą net du šimtus. Pinigus visados, po ilgo manymo, sutardavo išmokėti ir išmokėdavo. Kas jau tiek įkišo, reikia da įkišti, idant anie ne prapultų. Dabar da reikėjo pinigų, bet tai jau ketino būti paskutinis sykis, taip, turbūt, kaip „amen” poteriuose. Vakar da abejojo, ar duoti ar neduoti taip daug pinigų, ir

Aušra, Lauko darbai

Karčema

⁴⁹ daržinė — trobesys šienui. [przypis edytorski]

⁵⁰ plenipotentas — kas įgaliotas, įgaliotasis. [przypis edytorski]

užtai plenipotentas išvažiavo nuo jų didžiai užsirūstinęs. Žmonės nusigando. Visa, girdi, suirs, ir pinigai prapuls. Mikalojus palinksmo juos, pranešdamas, kad jie galėsia šiandien pasitikti advokatą ant kelio.

Taigi susiėjo karčemon keliolika išrinktųjų, ir šiaip da keli atsiurino pažiopsoti, kadangi tai buvo šventės diena. Šukavo ir vilko juos baltais marškiniais. Atėjo ir Jonas su Ulijona ir atsisėdo kambary ant suolo. Kone visi ūkininkai buvo batuoti ir gerai apsilvilkę. Vieni buvo visiškai naujais kailiniais, su juodo kailio apykaklėmis. Kiti truputį ir apiplyšusiais; bet rudinėms buvo tiktai keli. Tuojau buvo matyti, kad Meliūnų buvo gera žemė ir kad meliūniečiai gerai gyvena. Vieni, atsisdėję ant suolų, užsidėjo alkūnes ant stalo; kiti, jaunesnieji, beūsiai buvo rankas pasidėję ant kelių ir pravėpę burną klausė, ką šneka senesnieji. Daugumas stumdėsi apie stalą, rėkdamai ginčiojosi, arba klausė, ką kalbas Mikalojus. O tasai sėdėjo prie sienos vidury suolo, išsikėtęs ir visas žvagėjo — blizgėjo nuo nušveistų apsiastų sagų. Jau ketvirtį valandos kalbėjo jis visiems, kurie jo klausė, kad nė kam kitam, tiktai jam turi būti dėkingi meliūniečiai už įgytą protą.

— Kvaili būtumėte, — atkalbėjo — kad leistumėte Dzielskiui arti žemę ir šienauti pievas, kurių komisija neįdėjo jūsų planuosna tiktai per apsirikimą. Jūsų senelių seneliai tenai sėjo ir šienavo. Ar neteisybė?

— Kas to nežino! — atsiliopė keli balsai, kurių vienas traukė toliaus:

— Tiktai matai, Mikalojau, mūsų senelių seneliai visur arė ir pjovė, visą žemę dirbo, bet visos žemės mums neatadavė... Ka, ka, ka!...

Tuos žodžius tartum iš tikrųjų, tartum juokais pasakė Jono dėdė Povylas Gozdava, nebejaunas, pražilęs žmogus, apsitaisęs geriausiais kailiniais ir apsiavęs geriausiais batais. Matyti, kad tai buvo turtingiausias už visus Meliūnų ūkininkas ir po Mikalojaus didžiausiai buvo guoduojamas.

— Kaipgi? — pritarė jam keli balsai: — sakė visą žemę atiduosią, o dabar, žmogau, ir už savo tasykis.

Mikalojus lingavo galvą lyg pasigailėdamas.

— Eikite neišmanėliai — pradėjo — kaipgi jūs norite, kad viskas iš karto pasidarytų. Pats Dievas per šešias dienas tvėrė pasaulę, o jūs norite, kad taip iš karto atiduotų jums visą žemę.

— Iš karto? — sumurmėjo Povilas — devyniolikti metai, kaip baudžiąvą numetė, ir lyg šio laiko nieko gero nėra...

— Bus! — tvirtesniu balsu ištare Mikalojus, pakėlė pirštą aukštyn ir atkartojė — Aš žinau, kad bus, visa bus!...

— Visa? — nusistebėjo vienas issivėpęs vaikėzas.

— Visa! — patvirtino ir davė stalan kumsčiu Mikalojus, ir pradėjo apskinėti, ką jis girdėjęs ir matęs margoj pasaulyje. Girdėjęs, kad jei ne šiuose metuose, tai po dviejų, jeigu ne po dviejų, tai po dešimties, bet vis sykį visa žemė prigulėsianti sodiečiams, ariama žemė ir pievos, ir ganyklos, ir miškai — žodžiu sakant, visa žemė... Visokių knygų esą ant svieto, kuriose rašą, jog visą žemę reikia atiduoti sodiečiams. Jis tas knygas skaitęs. Atsiradę tokių gerų žmonių, kurie davę jas jam pasiskaityti, ir jisai jas skaitęs ir galvon dėjėjęs, ir dabar jiems sakąs, kad visa būsią... Kaip Dievas danguje, visa būsią; esąs toks prisakymas, tiktai ministeris da jo neišleidžiąs. Kaip tiktai ministeris išleisiąs, tuoj viskas būsią...

Bekalbėdamas Mikalojus subruzdėjo. Teisybė rodės nepajudinama, ir jis pats stipriai tikėjo į tai, ką kalbėjo. Taipogi stipriai tikėjo, arba norėjo tikėti ir jo klausytojai. Savo pasakojimais Mikalojus sukėlė tose stipriose krūtinėse brangiausius svajojimus ir gobulį⁵¹. Tiems žmonėms žemė buvo motina — penėtoja, jų mylimąja, ant kurios iš pat mažens padėdavo visas savo spēkas. Užtatai ir geisdavo jos taip daug ir da daugiau, ko daugiausiai, be galo daug. Ir pats Mikalojus turėjo gale sodžiaus pirkčią ir kelias dešimties žemės, ir ne kartą tos kelios dešimtinės jo galvoje išsiplėsdavo begalėms. Dėl to gi, kada kalbėdavo apie „visą žemę“, jo krūtinė užsidegdavo. Jisai persergėjo klausytojus, jog paliepimas apie kurį kalba ir kurį ministeris kiek vieną valandą galįs išleisti iš kanceliarijos, viską padarysiąs tiktai tiems, kurie dabar moka savo tiesų ginti ir neduoda kitiems to, kas yra jų...

Karčema

Žemė, Pinigai

⁵¹*gobulys* — gobumas, gobšumas. [przypis edytorski]

— Jeigu pasigailėsite pinigų Kuprauskiui, tai būtų su Dzielskiu pralaimėsite, ir ministeris, patyręs tai, išleis tokį paliepimą: „Meliūnų ūkininkams žemės daugiau nebeduoti, nes nemokėjo savosios ganyti ir atidavė ją kitam“. — O!

Ir nutilo. Sodiečiai subruzdėjo.

— Neduosime! — šaukė — su krepšiais eisime, bet neduosime! Paskutinę karvę parduosime ir dūšią žydai ažuostatysime, bet neduosime! Pinigus Kuprauskiui atanešėm. Tegul ima, o kas mūsų, tegul atima. Tavo teisybė, Mikalojau. Kas kvailas, tas nieko negaus, o kas išmintingas ir savo gerą mato, tam bus gerai...

Tuo tarpu palangėje sudurdėjo ratai ir pakilo šauksmai:

— Mikalojau! Mikalojau!

Mikalojus pašoko ir greitai pribėgo prie durų, pro kurias veržės ir kiti sodiečiai. Visi kartu išsivertė pro karčemos duris, ties kuriomis ratuose, užkinkytuose pora riebių arklių, sėdėjo Kuprauskis. Jisai pradėjo kasžin apie ką kalbėti su Mikalojum, į sodiečius nė žiūrėte nežiūrėdamas. O jie meldė jo išlipti iš ratų ir įeiti karčemon.

— Jūsų Mylista! — pradėjo Povilas — prašome valandėlei tiktai įeiti... Susitarkysime...

— Valandėlei! Pritarė kiti balsai.

— Neapleiskite mūsų. Jūsų Mylista! Nepykite už mūsų kvailumą... — kalbėjo Jono dėdė, lenkdamas net lyg ratų savo žilą galvą.

— Nepykite! — meldė visi.

Pagalios Kuprauskis atsigrėžė į juos.

— Mano mieli, — tarė — kad man netikite ir pasakėte vakar, jog daugiau pinigų vedimui bylos duoti nebenorite, tai dirbkite, kaip tinkami. Eikite sau pas kitą! Kitas gal jums bus pigesnis. Atsiųskite tiktai ką nors iš jūsiškių poperių atsiimti.

Kalbėjo labai rimtai, šaltai, bet pats sau manė: „Kad tiktai neitų prie kito!“

— Atleiskite jau jiems kaltes, Jūsų Mylista, užtarė Mikalojus: jie patys nežinojo, ką darą.

— Išlipk Tamsta — kalbėjo Povilas — atanešėm pinigų, savo žemės Dzielskiui neduosime, pražūsime, bet ne duosime...

— Na — tarė Kuprauskis, keldamas iš nuo pasėdų: — negu tiktai kad Mikalojus taip užsipuola...

Tuo sodiečiai pradėjo sodinti jį iš ratų ir vedėsi karčemon. Grebinėjo jam už alkūnių savo juodais suveltais delnais, ėjo priešais jį, paskui jį, aplink jį, žiūrėjo akysna, kalbėjo, šaukė, pasakojė visi kartu.

Įėjus karčiamon, Kuprauskiui iškart buvo nesmagu: jis pats nežinojo ką čia daryti ir ką kalbėti. Bet čia buvo geras jo padėtojas — Mikalojus. Kad ne jisai, žmonės nebūtų nė pažinę to advokato; ką aš sakau, — nė bylos nebūtų pradėję. Mikalojus pramynė Kuprauskiui kelią.

Kuprauskiui atsisėdus, Povilas atplėšė ažantį⁵² ir ištraukė gniaužtą poperinių. Kiti visi taipgi išsiėmė pinigų. Per stalą išsitiesė keliolika porų rankų: vieni drąsiai kišo pinigų, o kitų rankos drebėjo, nors buvo taip stiprios, kad didžiausią sunkenybę galėtų pakelti; rodė, kad jie kaip ir nedrįso prie tokio didelio pono. Kuprauskis mažom švelniom rankom greit ir mitriai skaitė pinigų. Sodiečiai su atida klausė jo skaitymo ir įsikneibę žiūrėjo. Atokiai stovėjo šinkorius, laibas, rudabarzdus žydus, ir su apjuoka šypsodamasis laukė pabaigos skaitlių, kad tik veikiaus imtų gerti.

— Penki šimtai — balsiai ir aiškiai ištarė Kuprauskis, atsistojo, pasirūžė ir pradėjo kalbėti. Kalbėjo greitai. Sodiečiai akis ištempė jo klausė. O Jo Mylista kalbėjo apie manifestą 19 vasario, apie komisiją, apie komitetą ūkininkų dalykams, apie palatą, senatą, senato prisakymus, apeliacijas, tiesos įstatymus. Jaunieji taip išsižiojo beklausydami, kad gerklėn būtų galėjęs žvirblis įskristi, senesnieji pradėjo saldžiai šypsotis ir, galvas kraipydami, kartkartėmis žiūrėjo į kits kitą. Iš jų veidų buvo matyti, jog visiškai nusiramino, tartum sakė: „Kas do išmintis!“. Kuprauskis pagalios pabaigė savo kalbą trumpu atsisveikinimu: „Palikite sveiki, mano mieli! Ir ir pasiėmė nuo stalo kepurę. Sodiečiai pasitraukė paguoduodami. Tada Jonas su Ulijona išėjo iš kerčios⁵³, kame lyg šiolei kiūtojo. Mika-

⁵²ažantis — čia: užantis; vieta už drabužių priešakinėje kūno pusėje lig juostos. [przypis edytorski]

⁵³kerčia — kertė. [przypis edytorski]

lojus pagriebė Kuprauskį už alkūnės ir labai tyliai pasakė jam kelis žodžius. Advokatas susiraukė ir nekantriai sučiaupė lūpom. Jam labai rūpėjo išsikraustyti iš karčemos. Bet Mikalojus įstūmė Joną su Ulijona šinkoriaus kambaryn, kur įvedė ir Kuprauskį, o pats pasiliko karčemos pirkčioje ir uždarė paskui juos duris. Jonas ir Ulijona stovėjo prieš advokatą.

Jonas da ne labai buvo nusiminęs, nes paturėjo jį piktumas, kurį nuo vakar vakaro griežė ant dėdės. Pirm dvių dienų da kalbėjo su juo gražumu, be maža bičiuliškai. Nežinojo mat tikrai, katro jų teisybė. „Gal mano buvo teisybė, o gal ir jo, tegul Dievas mudu teisia!“ — kalbėdavo. Povilas vėlei nebuvo piktas ant jo. Šiandien viskas kitaip virto. Jonas iš savo kerčios žiūrėjo į dėdę rūšioms ir piktoms akimis. Ulijona, atsiradus prieš tokį didelį poną, apsigando. Sunėrė ant krūtinės rankas ir, žiūrėdama ašarotoms akimis į Kuprianskį, verkšniuodama pradėjo:

— Nė man, mieliausis Pone, pamergės rūtų vainiką pynė, nė apdainavo mano jaunus dieneles...

Tada Jonas truktelėjo ją atgal ir pats išėjo priekin.

— Aš, Jūsų Mylista, ir savo, ir jos reikalus apsakysiu.

Ulijona nusigando, kad Jonas apsakinės ir kad nepasidarytų iš to Pranukui ko pikto. Dabar ji atstūmė Joną ir ėmė kalbėti:

— Devynioliką metų auklėjau savo sūnus, sausai valgiau...

Vyras ją vėl nustūmė savo plačia ranka.

— Būk Tamsta toks geras, išklausk...

Moteriškė patraukus draugą už rankos, vėl užėjo priekin.

— Silpnutis tai buvo nuo gimimo, išbalęs ir sunykęs; paskui kaip suėmė ta karštinė⁵⁴, tai penkis mėnesius...

Dabar Jonas kumštelėjo ją ranka krūtinėn taip smagiai, jog ji atsišliejo žydo lovos.

— Su boba prasidėk — papų rėtį pasidėk... Išklausk, Tamsta...

— Cit, Jonai! — prišokus vėl pradėjo moteriškė. Atsikreipus į Kuprauskį kalbėjo — kai jis užgimė, bobelės sakė, kad ilgiau por tris dienas negyvensiąs. Bet Ponas Dievas leido — išgyveno! Skaityti ir rašyti pramoko, meilutis...

Pasibaigė tuo, kad Jonas apsakinėjo, o Ulijona stovėjo už jo ir verkė, tiktai kartais kokį žodį įdėdama. Jisai apsakinėjo savo reikalą iš lėto, rimtai ir aiškiai. Ir po valandėlės iš Jono ir Ulijonos rankų perėjo Kuprauskio rankosna gniužtai krūvinai uždirbtų pinigų. Paskui Kuprauskis da pašnekėjo žydo kambaryje su Mikalojum, atidavė jam gerą dalį gautų pinigų ir išvažiavo. Mikalojus įsidėjo pinigus kišenėn ir išėjo karčemos pirkčion, kur jau smirdėjo degtinė ir buvo pakilęs triukšmas. Jonas nebebuvo pasiėmęs daugiau pinigų, kaip tik tuos, kur mokėjo advokatui, bet pasišaukė dagtinės skolon, ko lyg šiolei niekadus nebuvo daręs. Ir gėrė paskui taip, kaip da nebuvo gėręs, ir tuoj pradėjo bartis su Povilu. Tasai, kasžin ką nusimanydamas, pradėjo išguldinėti savo tiesas prie mirusiojo brolio žemės, Iš čion esančiųjų vieni laikė Povilo pusę, kiti Jono, kursai, jau gerokai išgėręs, dergė dėdę ir abu jo sūnus.

Ulijona tuo tarpu nėjo, bet skrido atgalia Skrebiškių. Rodės, kad drauge su baime dėl sūnaus sunkiausius pančius numetė nuo savęs. Pajaunėjo, veidai užkaito, juodos akys žibėjo, kaip niekadus per dvidešimtį metų. Kada Ulijona įpuolė pirkčion, Jonienė da vis tebesėdėdama ant pamynos paklausė:

— Ką, ar Viešpats Dievas palinksmino?

Ulijona pripuolė prie jos, atsisėdo ant žemės ir linksmai pradėjo pasakoti:

— Didelis ponas... Išmintingas, didelis ir turtingas, turbūt pirmasis Anapilio advokatas... Žadėjo išgelbėti Pranuką... Esą galima. Kodėlgi negalima? „Jenerolą to pulko, kuriame tarnauja tavo Pranukas, pažįstu... Su juo pasikalbėsiu, kad taip toli nesiuštų, kad perkeltų kitan pulkan, kursai čia pasilieka. O jeigu — sako — jenerolas neperkels, tai paduosma prašymą kariūmenės ministeriui. Bet Pranuko nenusiųs ten, kur oda nuo šalčio nusilupa ir geltonasis drugys krečia”.

⁵⁴karštinė — karštligė, drugys. [przypis edytorski]

Advokatas

Motina, Sūnus, Maldavimas

Viltis

Tai kalbėdama linksmiai juokė, džiaugsminga, išraudonavus. Išėmus iš lopšio verkiantį kūdikį, ėmė nešioti po aslą, kėkaudama⁵⁵ jį ant rankų ir niūniuodama. Alena paklausė apie Joną.

— Prižadėjo! — sušuko Ulijona — ir jam prižadėjo atimti žemę nuo dėdės...

— Dievui dėkui! — tyliai pasakė Jonienė.

— O kur Jonas? — paklausė.

— Su meliūniečiais karčemoje pasiliko pasilinksminti.

Tuo laiku atsidarė durys ir trobon įėjo Antanas, apsiavęs batais ilgais aulais ir apsilvilkęs gražiai pasiūta rudine. Jisai grįžo iš bažnyčios. Ulijona puolė prie sūnans.

— Jau Pranuką išgelbėjau, sūneli, jau tavo mylimąjį broliuką išgelbėjau!

Bernelis labai apsidžiaugė ir tuoj paprašė valgyti. Senai jau buvo metas pietus valgyti, todėl pavalgė pietus be Jono, kuris vėliau pagrižo namo girtas. Pati stebėjosi...

— Kas jam atsitiko? Niekados su juo taip neatsitikdavo. O pati sau tarė, kad nėra ko ir stebėtis, kad vyras kartais pasigeria, ypač tokią dieną, kuri gali būti labai svarbi jo tolimesniam gyvenime. Dėl to ir nepyko ant jo, nė nenuliūdo dėl jo tokio pasielgimo.

KUPRAUSKIS VĖL REIKALAUJA PINIGŲ

Daug laiko perėjo nuo apsilankymo Kuprausio Pagiry ir Meliūnuose. Nuo sodžiaus ir nuo dvaro pakilo ore šulai dūmų. Iš visų pusių buvo iš tolo matyti einantieji pjovėjai, nes apsilvilkę baltais marškiniais, ir jų dalgės blizgėjo nuo saulės, kuri jau buvo ant laidos. Pjovėjų šnekos ir juokavimai da buvo girdėti, o paskui juos keliu pro Mikalojans pirkčią ėjo grėbėjos. Buvo tai meliūnietės, kurias pasisamdydavo darbui aplinkiniuosna dvaruosna. Dabar ėję Skrebiškin šios dienos aždurbio atsiimti. Daugumas jaunos, liemenuotos, apsilvilkusios storais marškiniais ir apsisėgusios naminio darbo sijonais, basos nudegusiais nuo saulės kaklais, papuoštos keliomis eiliomis stiklinių poterėlių — grėblius, kuriais per dieną grėbė nupjautą lankosę sieną, nešė ant pečių; tie išrodė lyg koksai tankus eglynas. Buvo jų dvidešimt su viršum, ėjo greit ir dainavo liūdną vienodą ir griaudžią dainą ir tęsė kiek galėdamos. Praeidamos pro Mikalojans pirkčią, liovėsi dainavusios ir kone visos kartu pasakė:

— Tegul bus pagarbintas!

Tais žodžiais pasveikino sėdintį ant namelio slenkščio Mikalojų. Užgirdęs mergų pagarbintą, Mikalojus pakėlė galvą ir atsakė: „Ant amžių amžinųjų!“, paskui apžvalgė greitai moterų būrelį ir užturėjo akis ant tos, kuri, atsiskyrus nuo draugių, ėjo viena keliolikos žingsnių atstume nuo pulko. Toji nebuvo taip statiir linksma, kaip anosios. Ji nė nedainavo.

— Ei, Ulijona! — šūkterėjo Mikalojus.

Būtų galėjęs ir nešaukti, nes ji pati pasuko į jo pirkčią. Grėbėjos dainuodamos nuėjo tolyn, ji sustojo priešais sėdintį ant slenkščio Mikalojų, o jisai, galvą pakėlęs, žiūrėjo į ją.

— Kas tau? Eini iš darbo, lig negyva — užkalbino Mikalojus. — Padainuotum kartu su kitomis, tai tuoj ir linksmiau paliktų.

Žmona palingavo galvą ir parėmė ją ant delno.

— Oi Mikalojau, Mikalojau! — ar tai man dainuoti? Gera toms dainuoti, kurios savo vyrus ir trobas turi. Aš jau dvidešimt metų kaip nedainavau, negu tiktai savo sūnums ir svetimiems vaikams, liūliuodama juos ar žadindama...

— Keista tu moteriškė! — atsiliepė Mikalojus.

Bet ji, kartą pradėjus, varė toliau:

— Nė man pamergės rūtų vainiką pynė, nė apdainavo mano jaunas dieneles, nė barstė svirną gelsvais šiaudeliais. Ne taip aš gyvenau, kaip kitos, ir dabar ne taip, kaip kitoms, reikia gyventi...

— Gana jau, gana! — sustabdė Mikalojus — štai, kad nori, tai naujieną pasakysiu. Nuo advokato šiandien raštą gavau!

Stogas ir veidas moteriškės akies mirksny persimainė. Ji ištiesė, kelis kartus iš nerimasčio stovinėjo nuo vienos kojos ant antros, akys užsidegė, grėblis ties galva pradėjo drebėti.

⁵⁵kėkauti — supti. [przypis edytorski]

— Rašė! Gal apie Pranuką rašė? Jėzau! sakyk, kaip yr mano mieliausiam vaikeliui?

— Kas gi gali būti? Gerai bus. Liks Anapily ir ant žiemos pareis Meliūnuosna gyventi.

Ulijonos grėblys nulėkė žemėn. Su linksmu réksmu puolė prie kalbančiojo, rodos, norėdama jam ranką pabučiuoti.

— Tai matai, jau boba ir palinksmėjo! — suturėdamas ją, tęsė Mikalojus — da nėra ko taip džiaugtis. Da prisakymas neišleistas.

— Neišduotas! — sušumo moteriškė ir, rankas susiėmus žiūrėjo stačiai į Mikalojų.

— Būtų gal jau visa pasibaigę... tiktai yra tenai vienas apicierius⁵⁶, toks priešingas, ne tinka... Ką jam padarys ir... Kaip jau jo prašė advokatas, kiek neprižygiavo, jo bemaudaudamas! „Netinku”, girdi: „tegul Pranciškas važiuoja tenai, kur paskirtas. Ar aš savo sūnų už jį siūsiu, a?”. Tai kas įrašyta advokato laiške.

— O Tamsta sakei, kad bus gerai... — stipriai grąžydama rankas prašnibždėjo moteriškė.

— Jeigu norėsi, tai ir gerai gali būti — atsakė Mikalojus. Paskui pakėlė galvą, dešinės rankos pirštais sudavė kelis kartus kairiosios delnan. Ulijona, išžiūrėjusi į jį, suprato tą jo parodymą.

— Vėl pinigų!

— Tai kaipgi? Bene tokiam dideliame mieste tokį svarbų reikalą už kelis skatikus galima atlikti? Ką jau čia kalbėti; da advokatas ir savo penkių procentų neatsiėmė. Tai šiokie žygiai, tai tokie, tai markos, tai liudijimai nuo gydytojų, kad nesveikas, o čia reikia vienam įspausti delnan, ten vėl kitam. Ir taip ištirpo pinigai; dabar ką gi su tuom apicierium daryti? Galima padaryti, bet vėl pinigų reikia... Galima ir nepadaryti, tai kas... Vaziuos Pranukas tenai, kur ir aš buvau... Oi, oi! Negerai bus. Pagulės taip, kaip ir aš ligonbuty geltonuoju drugiu, ir išbers jį tokie dideli pašai, kaip pupos, atšals abi rankos taip, juog sutįs, kaip priegalviai, arba nupus ausys nuo tų šašų ir nukris. Bene aš to nesu matęs? Didelė nelaimė! Gal ir išturės, o jei neišturės, tai numirs... ir jo kaulus toli užkas... Ir varnai tiktai su varnomis aplankys jo kapą, o tu neraudosi ant jo kapo, nes nematysi niekados. Didelė čia man nelaimė!?

Ulijona stovėjo, tarsi, žemėn įkasta. Palaukėjus tyliai, kaip ir pati sau, pradėjo kalbėti:

— Išblyškęs buvo ir toks menkas iš prigimimo, toks taikus, romus, kaip avinėlis. Antaniukas kai kada ir nepaklausydavo motinos, o jis niekados! Apkabins rankom už kaklo ir sako: „Jau aš, motute, niekados nerūstinsiu tavęs, kartus ir taip tavo gyvenimas”. Akys kokios žydros, kaip šitų linų žiedai... ir nors visados silpnas buvo, išaugo, kaip beržas... Užaugo, ir paėmė jį kariūmenėn, o kada pamatė mane, puolė prieš mane ant žemės, kaip prieš šventą aukurą ir kelius mano bučiavo. Oi, vaikeli mano mieliausias, mano krauju užaugintas, ašaromis numazgotas. Mano šviesi saulele, mano žiedeli, už ką tave neša vėjas svetimon šalelėn!

Mikalojus, lyg negirdėdamas jos žodžių, trumpai pasakė:

— Dirbk sau, kaip tinkama. Man vis tiek.

Ulijona paėmė nuo žemės grėblį ir atsisveikindama linkterėjo galva. Ant jos veido matyti buvo tvirtas nusprendimas.

— Kada atnešti pinigų? — paklausė.

— Kada sau nori — nenorom sumarmėjo Mikalojus. — Mano bernykštis, kuris tarnauja pas advokatą, rytoj vaziuos miestan.

— Rytoj ir as čia ateisiu, atsakė Ulijona ir pridėjo — Sudiev, Mikalojau!

— Su ponudiev! Su ponudiev!

Palikęs vienas ant slenkščio, Mikalojus sudėjo rankas ant kelių ir užsimastė. Kasžin ko da laukė, nes vis žiūrėjo į kelią. Ant galo sulaukė. Pasivėlinęs žmogus palengva vaziavo su vežimu šieno ir, susilyginę su troba, pasakė:

— Tegul bus pagarbintas!

— Ant amžiu! Jonas?

— Aš!

— Jei bus kada, atiek šiandien pasikalbėti, tiktai būtinai šiandien... ar girdi?

— Gerai! Kodėl ne? Ateisiu! — atsakė bernas ramiu, truputį sutingusiu balsu; o kad jau buvo vėlu, suragino arklus ir šiek tiek greičiau nuvaziavo dvaro link.

Viltis

Pinigai

Susirūpinimas, Liūdesys,
Skausmas

⁵⁶apicierius (lenk.) — karininkas. [przypis edytorski]

Mikalojus tądien dėl to taip gaudė žmones, kad Kuprauskis atasiuntė bernuką surinkti nuo žmonių pinigų, kiek bus galima.

Bernų troboje po vakarienės, užmigus Jonui su pačia, Ulijona ir Antaniukas tyloms įėjo kamaron. Kaip ir prieš tris mėnesius, moteriškė vėl atsisto ant žemės ir atdarė skrynelę, o bernelis stovėjo ažuopakaly, turėdamas rankoje degančią skalą. Ir kaip ir pirm trijų mėnesių iš skrynios dugnio vėl buvo ištraukta pančeka, jau tikrai lyg dviejų dalių pripildyta pinigų. Ir taip pat, kaip tada, Antanas žiūrėjo į tai; bet kada reikalinga suma jau buvo atskaityta, įsmeigė akis pančekos gilumon ir lyg abejodamas pasakė:

— Mama! Kas liko, tai jau mano!?

— Tavo, sūnel, tavo! — pasakė ir valandėlę užsimastė ir žiūrėjo į atskaitytuosius pinigus.

— Toksai palaidojimas su kunigu ir karūnomis, toks gražus grabas! Toks kryžius ant kapo, gražus, nudažytas! Kaip šuva gyvenau, kaip šunį ir palaidos. Oi, Pranukai, Pranukai! Savo palaidojimui laikiau aš tuos pinigus, ne pavargėlės palaidojimui, krikščioniškam ir gražiam kapui, kad uždengtų mano gėdą, kurią kentėjau per visą gyvenimą... Bet... Valia Dievo! Tuos pinigus, sudėtus mano laidojimui, tavo reikalui, mano sūneli, atiduodu...

Kelios ašaros nuriedėjo iš jos akių ant varinių ir sidabrinių pinigų. Antanas klausė jos šnibždėjimo, lyg tartum suraukęs kaktą.

— Bet manųjū, mama, tai jau neimk iš čia... Kad ir kasžin kas, neimk! Gana jau davei Pranukui, tegul ir man bent kiek pasilieka... Nag ir aš Tamstos sūnus, ne kieno... Ar girdi, mama!

Motina pažiūrėjo į jį didelėmis akimis. Jo akyse degė tokia ugnis, kokios ji lygšiolei niekadoms da nebuvo mačiusi, ir balsas buvo įstabiai persimainęs.

— Kieno gi tu?! — atsakė — žinoma, mano vaikas, kaip ir Pranukas. Abiem judviem dirbau ir abudu saugojau kaip akis kakteje... Tiktai jis dabar nelaimingesnis: tu čia ir, dėkui Dievui, sveikas ir stiprus, o jis silpnas, negaluoja, ir siuncia jį ten, kur geltonasis drugys ir tokie šašai nuberia, nuo kurių ausys pūsta ir nukrinta... Tai todėl, sunau, aš ir atidaviau jo dalį ir tuos, kur savo palaidojimui buvau atidėjusi.

— Bet manųjū tai jau neduok — atkartojė Antaniukas ir pridėjo — o jeigu atiduotum, tai aš to lyg mirties neužmiršiu... Kaip Dievą myliu, neužmiršiu!

— Kurgi aš duosiu, sūneli, neduosiu! Tuos tiktai nusišysiu ir gana... Tas apicierius nebesipriešins ir duos prisakymą, kad leistų Pranuką gyventi per žiemą Meliūnuose.

— Tai gerai. Ir aš pats to labai norėčiau — pabaigė nusiraminęs jau bernelis ir pradėjo motinai užrakinti skrynią.

Ant rytojaus anksti Ulijona nunešė pinigų Mikalojui. Ir Jonas pridėjo kelioliką rublių vedimui bylos su dėde. Kuprauskis tądien linksmai trynė rankas, kada Mikalojaus sūnus atnešė jam iš sodžiaus šimtą su viršum rublių.

DA PINIGŲ

Praslinkus trims mėnesiams, Mikalojus vėl pradėjo lankytis žinomosna trobosna. Pirmą nuėjo Meliūnuosna ir ilgai kalbėjosi su Jono dėde, Povilu. Paskui patiko⁵⁷ Joną bevažiuojantį iš lauko su vežimu žirnių ir, suturėjęs jį ant kelio, pasakojo jam kasžin ką taip tyliai, kad kiti bernai, kurie važiavo drauge su vežimais žirnių, negirdėtų jo žodžių. Ant galo nuėjo pabaryn, kame moterys, tarp kurių buvo ir Ulijona, rovė grikius. Tenai užvis ilgiau užtruko ir tiktai saulei leidžiantis pagrįžo namo.

Ir vėl keliu, kreivuliuojančiu per ražienas⁵⁸, ėjo Ulijona dvaro lin. Per visą dieną, sulenkus pusiaują, rovė grikius; dabar gi nuo to, ką jai kalbėjo Mikalojus, jos galva degė, kaip ugnis, ir širpuliai ėmė visą kūną. Greičiau mirties laukė, nekaip tokių naujienų. Pinigų! Da pinigų! Ir daug, kuo daugiau, kiek tik turi, arba kiek tik gali turėti! Šiaip prapuls ir Pranukas ir tie pinigai, kuriuos buvo davusi jo išgelbėjimui. Po trijų dienų bus paskutinis sprendimas apie Pranuką. Tas atkaklusis apicierius jau persimaldaudino, bet dabar atsirado naujos kliūtys. Ponas advokatas parašęs Mikalojui, kad atvažiavę kasžin kokie revizoriai, kariūmenės revizoriai, dideli jenerolai, kurie viską gali sugadinti. „Kad nebūtų jie atvažiavę — sako — viskas jau būtų buvę gerai, bet ėmė ir atvažiavo, o be jų

⁵⁷patiko — čia: sutiko. [przypis edytorski]

⁵⁸ražiena — dirva, kur nupjauti javai. [przypis edytorski]

pritarimo nieko nebus". Ponas advokatas rašęs Mikalojui, kad jeigu boba duosiant pinigų, tai jisai apsiimsias ir su revizoriais pakalbėti apie jos reikalą, o jeigu neduosiant, tai jisai jau nieko nedarysias ir nuo viso rankas nusikratysias, o po trijų dienų išeisias paliepimas išsiųsti Pranuką tenai, kur neseniai vienas Mikalojaus pažįstamas visus plaučius išspjaukęs. „Kaip mane gyvą matai — kalbėjo Mikalojus — nuo peršalimo apsirgo džiova ir kaip pradėjo kraujais spjaudyti, spjaudė, spjaudė, ir visi plaučiai jam pro gerklę išėjo...”

— Dieve susimylėk ant manęs nelaimingos! — pradėjo šnibždėti moteriškė, eidama taku per ražienas.

Pinigų! O iš kur ji juos paims? Nebeturi jau jų nė kiek, nes tie, kurie da liko paniekoje ant skrynios dugnio, ne jai priguli⁵⁹. Tai Antaniuko. Gaila jai ir Antaniuko. Ažu ką jį skriaus. Nag ir jis jos vaikas, kaip ir ans. Ir jeigu ji paimtų jo pinigus dėl ano, tai pyktų labai ant jos. Taip ir pasakė! Lyg šio laiko mylėjo ją jos sūnus ir visados jos klausė; dabar ano, ar šiaip, ar taip, ilgai prie jos nebus, o kaip ir tas užpyks ir atkreips nuo jos savo širdį, kas jai beliks? Paskutine švieselė užges jai ant tos žemės. Ir taip blogai, ir taip negerai. Ką čia padarius?

— Dieve, susimylėk ant manęs vargdienės.

Kad nors būtų su kuo pasišnekėti! Jonas — geras žmogus ir taikus, bet kokią jis patarmę gali duoti?... Tokia jo išmintis, kaip ir jos. Su Antaniuku apie tą nėra ko nė kalbėti. Neduos jisai imti tų pinigų; iš akių tada pamatė, kad neduos. Daugiau jau nesumanys pas ką nueiti pasitraukti, niekaip nesumanys. Nė vieno palankaus jai žmogaus nėra šioje pasaulėje... Yra giminių Meliūnuose, bet kas tai per giminės! Tolimi ir seniai jos ir žinote ne pažįsta. Ir nieko, nieko daugiau artimesnio nėra toje pasaulėje.

— Dieve, susimylėk ant manęs našlaitės!

O kad nuėjus pas Višinskį? Bet pirma dviejų mėnesių jau klausės jo patarmės, ir jis nieko nepatarė. Vienok, kad dabar tuoj pinigus nusiųstų, tai jau Pranukas būtinai kareiviautų šiame krašte, ant žiemos ateitų su kareiviais Meliūnuosna ir nepuškintų ant krašto svieta, kur tokie šalčiai ir tokios bjaurios ligos. Ir pasirodė jai, kad jos išblyškęs berniukas, mėlynomis, kaip linų žiedas, akimis, iš tolo tiesia prie jos rankas ir šaukia: „Kad norėsi, mama, tai išgelbėsi mane, kad nenorėsi, tai neišgelbėsi. Antanas sveikas ir stiprus, pinigus savo turės, o aš dabar neturiu nė pinigų, nė sveikatos. Eisiu ant krašto svieta, prapulsiu amžinai”. Atsisėdo ant akmens, nebenusiturėdama ant kojų. Diena atėjo vakarop, ant tamsaus dangaus blizgėjo žvaigždės, ore kilo kvapas nuo žolių ir šieno. Ir rodės jai, tartum ji mato, kaip jos vaikas, jos mylimasis vaikas, pludinėja po svetimus kraštus. Tėvo nepažinojo, bet atsigrižta į motiną ir sako: „Negelbėjai manęs, mama, oi negelbėjai manęs našlaičio, nepažįstančiojo savo tėvo!”. Štai ir varnos su varnais lakioja, kaip debesys, apie tolimą kapelį, viršum geltono kapelio, be kryžiaus ir be žolynų... Su-stojo, kaip didelis debesys, varnos ir juodi varnai viršum baltojo bernelio, jauno kareivio, kapo ir kraksi, kraksi, kraksi...

Pašoko nuo akmens. Nusprendė eiti Anapilin pasimatyti su Pranuku ir pasikalbėti su advokatu.

— Pasikalbėsiu su juo pati — manė — rankas ir kelius jam pabučiuosiu, kad už tuos pinigus, kur jau daviau, padarytų, kas reikia, daugiau nebireikalautų...

Girdėjo, šiandien Jono dėdė, Povilas Gozdava, sakė kitam ūkininkui, kad apie an-truosius gaidžius išeisias miestan pasikalbėti su advokatu. Eisiąs pėsčias, nes negalima ešą imti arkliai nuo arklo. Ji susitiks jį kur ant kelio ir kartu keliaus miestan ir pas advokatą.

Bet, ar imti su savim Antanuko pinigus, ar ne imti? Gal geriau neimti? O gal dėl viso ko pasiimti?

Nakty, kai visi troboje buvo sumigę ir Antaniukas krikė prie krosnies ant šiaudinės, Ulijona nužliaušė nuo krosnies ir basa, ant pirštų pradėjo gretintis prie kamaros durų. Pasilenkus, susitraukus, kaip vagis įlindo kamaron ir pripuolė prie savo skrynios. Jos sunus šiuokart jau nebostovėjo su uždegta skala. Kaip vagis, patamsy ir tyliai atadarė ji skrynelę, apgrebinėjo ant dugno pančeką su pinigais ir neatrėsdama ažuslėpė ažantin. Jos veidas degė, rankos drebėjo. Niekados savo gyvenime nebuvo vogusi. Dabar rodės, kad savo sūnų apvagia.

— Dieve, susimylėk ant manęs nusidėjėlės! — šnibždėjo.

Naktis, Skausmas

Advokatas, Motina, Sūnus,
Pinigai

⁵⁹priguli — čia: priklausu. [przypis edytorski]

ANAPILY PAS ADVOKATĄ

Apie vienuoliktą valandą prieš pietus Anapily Kuprausio priemenė buvo pilna žmonių. Visi laukė, kada ponas advokatas atsikels ir kiekvieną iš eilės pašauks savo kambaryn. Kerčioje ant suoloelio sėdėjo Povilas Gozdava. Tas pražilusis sodietis ilga rudine apsivilkęs, batuoatas, turėjo abiem rankom avikailinę kepurę ir, nulenkęs ant krūtinės galvą, mąstė ir laukė. Manydamas snaudėlėjo, o kada žydai, susispietę ties langu, kiek smagiau pradėdavo erzėti, nubusdavo, pakeldavo galvą, žiūrėjo į duris ir, matydamas, kad viskas tebėra, kaip buvę, vėl nuleisdavo galvą ant krūtinės ir užmerkėdavo akis.

Tarp Povilo ir durų, atsišliejusi sienos, stovėjo Ulijona. Apsirišusi buvo raudona perkaline skarele; iš po trumpos rudinės ir kiek ilgesnio sijono, buvo matyti kojos, apautos nedailiais ir žemais burlečiais⁶⁰, o kuriuos vienus turėjo per penkioliką metų ir avėdavo tiktai tada, kada reikdavo nueiti bažnyčion arba miestan. Visą kelią nešdavosi burlečius rankoje ir tiktai įeidama miestan, atsėdus ant žemės, apsiaudavo. Dabar atsišliejusi sienos, susikišus rankas rudinės rankovėsna, mąstė ir laukė. Ilgai taip jiems pralaukus, ant galo pašaukė advokato kambaryn.

Ejo, kaip bažnyčion, iš lengvo, taikydami žingsnius, nuleidę galvas. Net Gozdava, kursai, kaip Meliūnų sodžiaus išrinktasis, buvo čia jau kelis kartus buvęs ir buvo turtingesnis ir drąsesnis už kitus, su kepure rankoje atsistojo prie pačių durų, kaip įkastas. Užtat Ulijona šį kartą nesitiktėtai buvo drąsi. Ne viena tiktai mintis apie pinigus atavėdė ją čion. Jau nuo slenksčio įsmeigė akis veidan stovinčio advokato ir greitai, sunkiai, plumpsėdama burlečiais, perėjus kambarį, puolė jam po kojų ir abiem rankom apkabino jo kelius. Kupranskis truputį atsitraukė ir, atatraukdamas rankas, kurias ji buvo pagriebus ir bučiavo, nekantruodamas sumarmėjo:

— Na, na, nereikia... Nereikia... Sakyk, ko nori? Kalbėjo tai nerimdamas.

Kupranskis neataminė, ko ta boba galėjo reikalauti. Vesdamas bylas iš pusės su Mikalojum, ne visados žinodavo, koku būdu tasai ištraukia nuo žmonių pinigus. „Kasžin koks sūnus silpnos sveikatos, rodos kareivis, ar kas toks?“ — tarė sau... „Net gali būti, kad ne šitoji su kareiviu-sūnum, bet visai kita“. Sutraukdamas ančiakius⁶¹, atkartoj:

— Ko nori? — sakyk greitai.

Išsitiesus Ulijona pradėjo sakyti:

— Aš, Jūsų Mylista, dėlei mano Pranuko... Prieš švintant atėjau šiandien miestan ir pirma tuojau norėjau pasimatyti su sūnum... Bet paskui nusigandau, kad galiu nepamatyti Jūsų Mylistos ir atėjau čia ir laukiau...

— Na, tai ir gerai; bet ko gi nuo manęs nori?

— Dėlei mano sunaus Pranuko...

Kupranskis galvojo.

— Kurgi tas tavo sūnus? — atklusė.

Ji giliai atsiduso.

— Kurgi jis bus, Jūsų Mylista! Kai paskutinį kartą matė jį mano akys, buvo kazarmose. Ankštas, kaip beržas. Baltas... Su palitonu... Iššoko ant priangio, puolė man po kojų, šaukdamas: „Motinėle, gelbėk, daryk kad mane čia paliktų“...

Dabar Kupranskis jau atsiminė, kas per reikalas. Ulijona kalbėjo toliau.

— Nė man pamergiai rūtų vainiką pynė, nė apdainavo jaunas dieneles; niekados aš neturėjau savo pirkčios nė žmonių guodo nemačiau. Dirbau, rankas dildžiau ir savo sūnus, dvi mano sauleles, auginau... Oi, mylėjau juodu ir auginau gražiai. Nė juodu žmogžudžiai, nė girtuokliai, žmonėms geri ir motinai paklusnūs. Greičiau juodu nusikirstų ranką, nė kaip motiną nuskriaustų... Tai kaip juos užauklėjau. Pati. Niekas nepadėjo.

Kupranskis mąstė.

Ji nuliūdusiu balsu traukė toliau.

— Prie Jūsų Mylistos, kaip prie pono Dievo... Pasakė Mikalojus: „Nunešk ponui pinigus — jis išgelbės Pranuką“... Nunešiau pirma tuos, kuriuos Pranukui buvau atidėjusi... Pasakė paskui, kad apicierius nenori sutikti... Aš ir tuos pinigus, kuriuos savo

Advokatas

Abejingumas

⁶⁰burletis — trumais auliukais batelis. [przypis edytorski]

⁶¹ančiakis — antakis. [przypis edytorski]

palaidotuvėms buvau atidėjusi, jam atadaviau, kad jis nusiųstų Jūsų Mylistai dėl to apieriaus. Ir širdis jau linksminos, kad Pranukas išgelbėtas, kai ji ant žiemos Meliūnuosna atsiųs.

Dabar Kuprauskis visa jau ataminė, apie tą bobą. Norėjo nustabdyti ją, kad greičiau pabaigtų su ja, bet ji dar pridėjo:

— O dabar, Jūsų Mylista, atėjau pasiteirauti apie tuos revizorius... Ką čia su jais padaryti? Jūsų Mylista, ponui, gelbėk mane nelaimingą, kad tie revizoriai nelieptų išsiųsti Pranuką.

Vėl Kuprauskis nežinojo, apie kokius ji kalba revizorius. Vis tai buvo pasaka, kurią pramanė Mikalojus moteriškai prigundinti ir pinigus išviloti.

— Kas gi tau sakė apie revizorius? — nerimdamas paklausė, norėdamas patirti apie tai nuo Ulijonos.

— Mikalojus! Kas gi, kad ne Mikalojus! Pasakė vakar: ponas advokatas rašė man taip ir taip... Ai maniau — maniau, maniau — maniau... Dieve mano, Dieve! Ką aš darysiu! ėmiau ir atėjau...

Kuprauskis valandėlę mąstė.

— O ar sakė tau Mikalojus, kad reikia pinigų?

Moteriškė vėl pasilenkė jam lyg kelių, o atsistojus įsmeigė nusigandusias akis jo veidan ir drebančiu balsu pradėjo kalbėti:

— Jūsų Mylista! Susimylėk ant manęs! — padaryk jau dabar be pinigų. Nag aš tiek jau daviau. Ir Pranuko pinigus atadaviau ir savo atadaviau. Padaryk dabar be užmokesnio... Iš kur aš imsiu?

Kuprauskis susiraukė ir vėl paklausė:

— Ar Mikalojus tau nesakė, kokiam veikalui, kam, kiek reikia?

— Sakė, Jūsų Mylista, viską sakė... Bet mielaširdingiausias Pone, susimylėk ant manęs ir pašnekėk su revizoriais... taip jau be nieko...

Kuprauskis išsitampė, pakėlė galvą ir patempė lūpą.

— Mano miela — tarė šaltai — pasakyk dabar man: Ar aš esu Dievas?

— Ne.

— Taigi! Jeigu nesu Dievas, tai kaip gi nori, kad ką norint padaryčiau be pinigų. Pinigai mano miela, tai visa. Be pinigų žmogus pats niekam netinka ir jo byla niekam netikusi.

Jam taip kalbant, Gozdava, apsilvilkęs gražia sermėga ir drąsiai žiūrėdamas į Kuprauskį, klausė jo kalbos su tokia atida ir taip ištempęs kaklą, rodos, kaip ir gobiai rydamas kiekvieną jo žodį. Be to kartkartėmis pritardamas linksėjo galva ir šypsojos, ir jo akys žibėjo. Ulijona nė karto nepakėlė akių, nepalaidė sunertų ant krūtinės rankų. Kada Kuprauskis nutilo, ji pakėlė palengva blakstienas ir dar kartą pradėjo savąją kalbą kalbėti:

— Jūsų Mylista! Susimylėk ant manęs, padaryk dabar jau taip... be nieko...

Kuprauskis apmaudaudams sukrito.

— Jeigu neturi pinigų, tai nereikėjo čia nė lįsti — tiktai laiką man gaišini. Eik sau! Keliank su Ponu Dievu!

Ulijona ažušalo iš baimės. Galima buvo matyti, kad advokato pyktis pavertė ją negyvu ir bežadžio šulu⁶². Persigando be galo. Varo ją. Jei išvarys, tai nieko nepadarys, o jeigu nieko nepadarys, tai kas bus su Pranuku ir su tais pinigais, kur jau išdavė ant jo? Pakėlė ranką prie krūtinės, pirštus ažuškišo ažu rudinės, kaip ir norėdama ką išimti iš ažuščio. Atėjo jai galvon Antaniukas. Dieve mano, Dieve! Nag čia jo pinigai, ir jis jos sūnus, kaip ir anas! Ataminė šiurkštų jo balsą ir kaip jis piktažiūrėjo, sakydamas jai anuomet, kad neduotų pinigų, niekaip neduotų, nes lyg mirčiai to jai nedovanosiųs. O kai nedovanos ir nusikreips nuo jos? Bet anasai?

Apsižiūrėjo ir užmetė be mažo nejaučiančias akis ant Gozdavos. Tuo pažiūrėjimu, rodos, klausė: „Tu vyras, išmintingesis už mane, paiką bobą! Jei į Dievą tiki, gelbėk! Duok patarmę!

Gozdava jau ir pats skubinos su patarme; prisiartino prie Ulijonos ir pradėjo šnibždėti pačion ausin. Meliūnų ūkininkai ne tiek, kiek ji davę ir da duosią, tai kas gi! Kas reikia, tai reikia. Ulijona klausė šnibždėjimo išmintingo ūkininko, bet da abejojo. Mintis apie

⁶²šulas — nukirstas storas medis. [przypis edytorski]

Antaniuką, apie skriaudą, kurią jam galėtų padaryti, ir apie prastojimą jo meilės, dūrė jai širdin ir suturėjo ranką...

Staiga priėjo prie sienos ir nusigręžus į ją, išėmė iš ažančio storą lininę pančėką, prie galo ažurištą virvele. Ilgai ją krapštinėjo, ir vėl priėjo prie stalo. Kambary suskambėjo pabertieji ant stalo pinigai. Kupranskis žiūrėjo ir juokė.

— Taigi ir pinigai! Keturčiai, ketvergės, auksnai, grivenos, net verdingiai⁶³ — viso pilna!... Ka, ka, ka! Iš kur tu, boba, galėjai tiek tokių pinigų pririnkti?

Pabertieji pinigai aiškiai, aiškiai sakė: už dieną kviečių sijojimo, už dvi dienas rugių plovimo, už karvių milžimą, pas pienių, už grikių rovimą, už bulbų kasimą... Už šieno grėbimą... Per devynioliką metų... Per devynioliką metų, per devynioliką metų! Pinigai, kuriuos Ulijona pabėrė ant stalo, rodė ir liudijo jos liūdną likimą, sunkų darbą, jos amžiną posnyką⁶⁴; pasakojo apie kaklą, per ištisas dienas prilenktą prie žemės, apie kaktą, apipiltą prakaitu, apie basas kojas, apie sužeistas ir pilnas patelių rankas...

— Ko gi be nori? — jau švelniu balsu paklausė Kupranskis.

— Jūsų Mylista, ar jau tie revizoriai nieko dabar nesugadins?

— Nieko, nieko pikto nepadarys; būk rami, eik namo...

— Meilingiausias Pone! — sušuko žmona — tegul tau Ponas Dievas šimteriopai atduos... Jau aš nebetrukdysiu Tamstos, eisiu tiktai kazarmosna pasimatyti su šuneliu...

Linksmumas prašvietė jos veidą. Kupranskis staiga kasžin ko nusigando.

— No nesikėsyk, mano miela, nė nesikėsyk eiti pas sūnų; su juo pasimatyti dabar negalima.

— Šviesiausias Pone! — sušuko — leisk man pasimatyti su mielu mano vaikeliu... Leisk nors truputį pažiūrėti į jį, nors valandėlę, nors kartą žvilgterėti į jį...

Puolė jam po kojų ir netiktai apskabino, bet ir bučiavo jo kelius. Kupranskis griežtai tarė:

— Mano miela! Pasimatyti su sūnum dabar negali. Laiko jį dabar per ligonį ir tokioje vietoje, kur nieko, nieko neleidžia... Jeigu nenori, kad visa nueitų velniop, grįžk kuo greičiausiai namo, kuo greičiausiai, tuojau ir sėdėk tyliai... Nė nesirodyk čionai... Ar girdi?

Kaip gi negirdės, kadangi klausė ausim, akim, visa dušia. Klausė ir suprato. Jeigu būtinai norės pamatyti Pranuką, visa prapuls.

Tyliai tarė:

— Dėkui Jūsų Mylistai! Aš jau nusiramdžiau ir eisiu namo. Kad tiktai tie revizoriai ko pikto nepadarytų, kad Pranukas žiemai Meliūnuosna pareitų... Dėkui Jūsų Mylistai!

Apsisuko ir išėjo iš trobos.

Prie stalo prisiartinio Povilas Gozdova. Tą sodietį Kupranskis brangino ir apie jo reikalą, su kuriuo pas jį ateidavo, gerai ataminė. Meliunų ūkininkai, kurių išrinktuojų buvo Povilas Gozdava, daugiau jam rūpėjo, nė kaip kokia boba padienė⁶⁵. Kupranskis ištraukė stalčių, prašydamas Gozdavos, kad išklaustų prašymo, kurį jis parašęs paduoti sūdan. Bet Povilas nenorėjo klausyti.

— Paklausk, Tamsta, — pasakė — prašymą paskui paskaitysma.. Dabar gi aš noriu pasikalbėti apie bylą su Jonu... Aš žinau, kad Jūsų Mylista tą bylą vedi... ir atėjau prašyti Tamstos, kad Tamsta taip vestumai, kad laimėčiau aš.

Žibančios sodiečio akys įsismeigė advokato veidan. Šypsojos ir dešinę ranką įkišė ažantin.

— Jūsų Mylista pats sakei, kad žmogus be pinigų, tai kaip nulužęs tvorojė šulelis... Kam jis remti?... Jau ar šiaip, ar taip, vis jis bus kreivas... Jonas tai taip pat, kaip tos tvoros šulelis...

Kupranskis atsisto ant kėdės ir juokodamas paklausė:

— Na, o kiek pinigų atanešei? — Parodyk! Gal bus už ką tave remti, gal ir nebus! Pamatysma!..

Po valandėlės Gozdava linksmas išėjo iš Kuprauskio buto.

Pinigai

⁶³verdingis — trijs skatiku arba pusantrios carinės kapeikos, pinigas. [przypis edytorski]

⁶⁴pasnykas — pasninkas. [przypis edytorski]

⁶⁵padienė — čia: atsitiktinė. [przypis edytorski]

Ulijona jau buvo už miesto. Paėjus šimtą žingsnių nuo miesto, norint išeiti ant tikrojo kelio reikėjo pirma pereiti per gelžinkelį. Po kelių minučių turėjo bėgti vežamoji mašina, traukinys. Sargas, pamatęs moteriškę, greitai besiantinančią prie karklių, sušuko:

— Negalima!

Nepriėjus keliolikos žingsnių prie gelžinkelio karklių, sustojo, atsirišo ryšėlį, kurį nešėsi rankoje, išsiėmė nemažą abišalę rūpriosios duonos, pasibarstė žiupsneliu druskos ir pradėjo valgyti. Nuo vakarykščios vakarienės da nebuvo nieko valgius. Valgė užtat ir dairės aplink. Štai, tuoj už jos kasžin koks vyriškis paklausė stovinčiojo prie karklių sargo:

— Kas tai yra? Tuo laiku mašinos niekad neidavo... Kas per traukinys dabar eis? Sargas atsakė:

— Kareiviukas. Akrutus išveža...

Ulijona stovėjo, kaip ir šulu pavirtus. Turbūt klausėsi pati savęs, ar tai tie kareiviai, su kuriais turėjo važiuoti pasaulės kraštan jos Pranukas. Staiga juodas kaminas sužviogė; tas žviogimas atsikartojo da kelius kartus, ir traukinys pradėjo artintis, kaskart vis greičiau ir greičiau slinko geležinėmis reikomis... Pusė minutės, ir ažu ažu ažu karklių viskas pralėkė... Ilga eile juodų, uždarytų vežimų, o pro langus buvo matyti daugybė galvų, trumpai nukirptų ir apstojusių kupečiais apie mažus langelius, ir buvo girdėti kareiviška daina skardi, linksma; šen ir ten vienok girdėti buvo dejavimo atgarsiai, kaip ir sopės šauksmai. Suukė, sutrenkė, sudainavo — ir pralėkė.

Ulijonos burna degė, raukšlės ant burnos drebėjo taip smagiai, kaip stygos; tartum kokios geležinės replės sumygo jai širdį, ir taip jai gailu tapo, kad būtų raudodama sugriuvus ant pageltonavusios žemės. Pasirodė jai, kaip ir kad viename iš tų juodųjų vežimų važiavo Pranukas pasaulės kraštan, kad tuose galvų kupečiuose matė jo išblyškusį, nuliūdusį, sunykusį veidą. Bet tikrai žinojo, kad jį advokatas kur ten paslėpė nuo revizorių, kad jeigu akрутai nuvažiavo, o jo tarp jų nėra, tai turbūt jisai pasiliko ir visai nevažiuos.

Taip nusiraminus, ėjo namo.

TEISYBĖ IŠEINA AIKŠTĖN

Saulė leidžiantis, Ulijona buvo jau Skrebišky. Davė vaikams po skatikinį riestainį, kur buvo nupirkusi pakeliui karčemoje ir tuojau pradėjo ruošti apie vakarienę. Paėmė ją dabar didelis džiaugsmas. Viskas, dėkui Ponui Dievui, pasibaigė. Akрутai nuvažiavo, jos Pranukas pasiliko. Pinigų, teisybė, visiškai jau nebeliko; tuščia pančeka ažuikišta ažu marškinių, kaitina ją truputį — jaučia, kad Antaniukas pyks ir išmetinės⁶⁶ jai, bet užtatai ką galėdama padarė: sūnelį išgelbėjo. Jonienė tęsiamu nuo silpnumo balsu pradėjo skųstis, kad rūpjis jai vyras. Patyręs jis, kad dėdė išvažiavęs miestan advokato papirkti. Išėjęs ryto metą karčemon išsiklausinėti nuo ūkininkų ir šinkoriaus apie Povilo pinkles; pietums parėjęs truputį įgėręs ir keikęs dėdę, kaip įmanydamas. Baisu, kaip pradėjo dabar jo neapkęsti. Kad būtų žinėjusi, kad taip neapkęs jis dėdės ir palinks prie degtinės, niekad nebūtų patarius pradėti tą bylą. Bet dabar jau vėlu, jau pradėta! Pinigų išleidė bylai jau daug ir, nors įbristų skolon, bet turi savotiškai padaryti ir atimti nuo Povilo žemę! Ulijona paklausė jos, kur yra dabar Jonas.

— Karčemoje! Sakėsi sėdėsiąs karčemoje, liki pasaugosęs dėdę, grįžtantį iš miesto...

— O kai pasaugos, tai kas bus?

— Oi, nelaiminga mano galva! — dejavo moteriškė — ar aš žinau, kas? Žinoma girtas ir tokia neapykanta...

Plačiau, išskėsdama mėlynas akis, tyliau sušnibždėjo:

— Žinai ką, Ulijona? Kad tiktai jis, sergėk Dieve, kokios galvažudystės nepadarytų.

Ji apsakė Ulijonai, kad ne tiktai jos dalis išėjus tai bylai su Povylo, bet da pasiskolinę kelioliką rublių nuo tėvo ir kita tiek nuo nuomininko. Rūpėjo jai labai ir išleistieji pinigai, ir kad girtas Jonas iš pykčio nepadarytų ko pikto dėdei. Ulijona ramino ją.

— Advokatas geras žmogus: nesiduos perpirkti. Kad prižadėjo, išpildys. — Jai prižadėjęs ir išpildęs. — O ką Jonas, tai ką jis pikto galys padaryti? Povilas grįžtas iš miesto pėsčias, bet grįžtas drauge su savo kumu, su kuriuo susitikęs mieste... Dabar da esą šviesu, ir karčema pilna esanti žmonių, nes šiandien esanti šventė.

⁶⁶išmetinėti — priekaištauti. [przypis edytorski]

Alena nusiramino.

— Bėgsiu karčemon, pažiūrėsiu, kas ten dedas, ir bežiūrint sugrįšiu ir apsakysiu tau... Na, nesirūpink taip ir nedejuok, da apsirgysi.

Ulijona jau buvo bebėganti pro duris, bet štai durys atsidarė ir įėjo Antanas, su puru žirnių ant pečių. Ulijona padėjo leisti maišą ant žemės, paskui apakabino jį ažu kaklo ir pabučiavo veidan. Ir jis ją bučiavo.

— Kas gi girdėtis, mama? Pranukas, ar sveikas?

— Sveikas, mano karvelėli, sveikas! — juokdamas ir rodydama baltas dantis kalbėjo moteriškė. — Akrutai jau išvažiavo, o jis nevažiavo; kur ten jį ponas advokatas, kad jam Dievas duotų sveikatą, užslėpė nuo revizorių. Pasiliko mieste ir ant žiemos pareis Meliūnuosna.

Ta naujiena palinksmino bernelį.

— Tai ir gerai — pasakė: — o aš tariau, kad jis jau išvažiavo.

— Kodėl tau taip rodėsi? — paklausė Ulijona.

Antanas ažukišo ranką ažu rudinės.

— Nes Tamstai yra raštas... Nuo jo. Jokūbas Šilka šiąnakt, tuoj kaip Tamsta išėjai, važiavo pro mus iš miesto, pabalzgeno mūsų durysna ir padavė man raštelį. „Ulijonai — sako — nuo Pranuko... Pats man tą laiškėlį padavė ir pasakė, kad labai esąs reikalingas“. Aš išėjau paskui jį pasiklaustų, kas ir kaip, bet jis įsėdo ratuosna ir nuvažiavo. Ketino prieš dieną parvažiuoti, nes arkliais reikia arti...

Ulijona stovėjo, kaip akmens iškalta, vartydama rankose paduotąjį sunaus laiškėlį. Staiga pašoko iš vietos ir patraukė sūnų už rudinės. Bėgo pas Mikalojų. Mikalojus kone visiems aplinkiniams sodiečiams skaitė laiškus. Paėję kelias dešimtis žingsnių nuo dvaro trobų, motina su sūnum skubinosi keliu, bet štai išgirdo nuo karčemos šauksmus ir rėksmus.

— Kas gi ten? — sumarmėjo Antanas.

Netrukus pamatė būrį žmonių, kurie artinos prie dvaro. Būry pažino kelis dvaro bernus, kurie tąsėsi kasžin su kokių žmogum, varu jį vesdamiesi. Žmogus norėjo išstrukti iš jų rankų ir baisiai keikė. Tai buvo Jonas. Baisu buvo į jį pažiūrėti: girtas, be kepurės, susivėlusiais plaukais; veidas vietoms buvo mėlynas nuo smogių, rudinė keliose vietose perplėšta. Tąsės, rėkė, baisiai keikė; akyse kraujas, ant lūpų putos pasirodė. Negalėjai pažinti tylaus ir rimto berno. Panašus buvo į žvėrį, kurio pyktis perėjo į pasiutumą. Rėkė ir vedantieji bernai; einančios paskui tą būrį sodietės, moters ir vaikai, klykė, juokė ir šokinėjo. Antanas suturėjo vieną berną ir pradėjo klausinėti, kas atsitiko Jonui ir už ką jį, kaip nusidėjęlį, veda dvaran.

— Girtas užpuolė ant savo dėdės ir labai jį sumušė... nubėgo policijos pašaukti... — atsakė bernas.

Antanas stovėjo išsižiojęs.

— A! — stebėjosi — toks buvo geras žmogus ir niekad os negerdavo. Taip jo užsimanyta Povilo žemės.

Įeidami Mikalojaus trobon pasilenkė ir pasakė:

— Tegul bus pagarbintas!

— Ant amžių amžinųjų! — atsakė Mikalojus.

Mikalojus, išgirdęs Ulijoną prašant perskaityti laišką, atsistojo, išsiėmė iš senos, suplyšusios ir suteptos maldaknygės didelius akinius ir užsidėjęs ant nosies, atsisėdo prie lango, iškėtojo popierių ir labai lėtai, labai sunkiai pradėjo skaityti:

„Per rankas Jokūbo Šilkos, to, kurio troba stovi grečium su Gozdavos troba, siunčiu Tamstai, motinėle, tą raštelį, ir jeigu neatvažiuosi tuojau jį perskaičius, tai jau niekad os nebematysi manęs šioje pasaulyje. Vakar išėjo prisakymas nuo mūsų pulkininko, kad visi akrutai važiuotų tenai, kur yra paskirti. Jau dabar mus nė matysite, nė girdėsite. Ne visi kartu važiuosma. Prisakyta važiuoti rotomis⁶⁷; o toji rota, kurioje aš esu, pirma išvažiuoja. Rytoj, motinėle, rytoj važiuosiu aš pasaulės kraštan.

⁶⁷rota — kareivių būrys, kuopa. [przypis edytorski]

Viltis

Raštas

Girtumas, Peštynės

Laiškas

Troboje baisiai suriko. Antanas palengva prilietė alkūne motiną ir tyliai prašnibždėjo: — Tylėk, motinėle, tylėk! Mikalojus skaitė toliaus:

„Kalba man žmonės, kad per daug nenusiminčiau, nes važiuoja ir kiti pasaulio kraštan — ir grįžta. Bet su manim ne taip bus. Jaučiuosi nestiprus esąs, ir krūtinę sopa, taip sopa. Ligonbuty mėnesį išbuvau, ir buvo geriau tapę; bet dabar nuo didelio neramumo vėl blogiau. Jeigu motinėle, nori mane pamatyti paskutinį kartelį, ateik miestan, kaip tiktai perskaitysi šitą laišką. Nors kartą da pasižiūrėsiu į Tamstą. Ir atnešk iš tų pinigų, kuriuos man paskyrei, nors penketą rublių kelionei, kad turėčiau už ką nusipirkti, kada ko reikės, kad turėčiau iš ko pasistiprinti ir ant tabokos ir ažu pasiuvimą batų iš tos odos, kurią išduoda kareiviams; aš pats nemoku siūti, bet yra čia vienas, kuris siūva kareiviams batus, o jam vis reikia kiek duoti. Dėl to, motinėle, atnešk penkis rublius, o gal ir visą dešimtį iš tų, kuriuos man paskyrei. Susimylėk ir gelbėk. Ateik išleisti ir pinigus atnešk. Jau aš ryto važiuosiu, nes ta rota, kurioje ir aš esu, važiuoja pirma. O dabar sveikinu Antaną ir Joną, ir Jono pačią, ir Motiejų, ir Motiejienę, ir Mikalojų, ir Mikolojaus sūnų, Andrių, ir Mikalojienės dukterį Kastę, ir Povylą Gozdavą, ir jo pačią, ir Juozapą Šilką, ir jo brolių.”

Mikalojus nuleido ant kelių ranką su sklypeliu mėlynojo poperiaus. Persigando, troboje girdėti buvo ilgai ir baisiai raudant ir pargriūvant ant aslos. Su baisiu riksmu ir trenksmu Ulijona parkrito ant plūktinės aslos, pirštais susiėmė galvą ir jų nagai per tankius plaukus sulindo odon. Lūpos be perstogės tarė vieną, vis tą patį žodį:

— O Jėzau! Jėzau! Jėzau! Jėzau! Jėzau!

Tas žodis skambėjo troboje taip baisiai, kaip ir kad būtų ėjęs iš mirštančios krūtinės.

Skabindama žemę, ji vartėsi, kaip ir norėdama įsikasti žemėsna, be perstogės visokiais balsais tardama vieną, vis tą patį žodį; palaidais plaukais ir žėrinčiom akim, tą valandą panaši buvo į beprotę. Dabar viską labai gerai suprato. Suprato, kad šunadvokatis ją apgauldinėjo, kad išviliojo pinigų, kad neišgelbėjo sūnaus ir kad Pranukas jau išvažiavo tuosna tolimuosna kraštuosna, apie kuriuos tokius baisius daiktus pasakojo Mikalojus.

— Jėzau! Jėzau! Jėzau! Jėzau!

Tai jos sūnus išvažiavo šiandien, kada ji buvo mieste ir šunadvokatis neleido jos pas jį nueiti ir nors kartą da pasižiūrėti į jį... Išvažiavo uždarytas tuose vežimuose, kurie visiškai arti pro ją pralėkė; o ji nežinojo, kad jis ten, ir kad jo veidas šmėkštelėjo⁶⁸ josios akyse tarp daugumo kitų veidų, ji tarė, kad jei taip tiktai pasirodė, kaip ir prisisapnavo... Bet jo ten būtų tuose juoduose vežimuose...

— Jėzau! Jėzau! Jėzau! Jėzau!

Parajė jai: „Motinėle gelbėk! Ateik pas mane atsisveikinti!” O ji nenuėjo... Kaip ir kad nemylėtų jo ir nesigailėtų; nė atsisveikinti, nė palaiminti savo motiniška ranka neatėjo... Buvo per kelis žingsnius nuo savo mylimojo vaiko ir neapsikabino jo, nepamatė jo...

— O Jėzau!

Antanas stovėjo prie išsitiesusios ant žemės motinos, išsitempęs kaip kartis, ir kalbėjo:

— Gana, motinėle, gana, gana jau, gana.

Jo akyse buvo ašaros. Matyt, ir jis gailėjosi brolio, bet da daugiau motinos ir ramino ją, kaip mokėdamas. Bet Ulijona da baisiau, nekaip pirma, baisiau, balsiau suriko:

— O Jėzau!!

Pakilo nuo žemės. Klūpodama rankas pakėlė aukštyn ir, suplojus delnais, kad net skardas nuėjo per trobą, sunėrė rankas. Atėjo galvon da vienas baisus daiktas.

— Aš jau visus, visutėlius pinigus atadaviau jiems. Ką aš jam dabar siųsiu, kad turėtų iš ko pasistiprinti, iš kur aš jam paimsiu penkis rublius... Aš jau nė skatiko neturiu... Nė vieno skatiko... jam nėra... O, Jėzau mano! Ką aš padariau! Kad pirma būtų žemė mane prarijusi, kad pirma būtų kojos mano sustingusios, liki buvau neatadavus tų pinigų... Oi, Pranukai mano, žiedeli mano, tu mano šviesi saulelė, neturiu ką jau aš tau siųsti. Dabar

⁶⁸šmėkštelėti — neaiškiai pasirodyti. [przypis edytorski]

tiktai pradėjo raudoti. Ir Antanas suvirko. Antanas pasilenkė prie klūpančios motinos ir ėmė krūtinti ją už pečių.

— Gana, mama! — sušnibždėjo — gana! Neraudok taip! Paimk penkis rublius iš mano pinigų ir nusiųsk Pranukui! Jau aš nepasigailėsiu jam tų pinigų. Ar girdi, motinėle, ką aš sakau?

Girdėjo, ir jautė, kad pats sunkumas dabar priėjo. Pakėlė ant sūnaus pilnas ašarų akis ir, vos ištardama, prakalbėjo:

— Sūnel! Sūnel! Nėpyk — aš ir tuos pinigus, kurie tavo buvo... atidaviau...

Bernelis išsitiesė, jo akys staiga nudžiūvo, veidai, kaip kraujas, paraudonavo.

— Kada?! — surėkė.

— Šįryt mieste advokatui atidaviau.

Valandą bavo neišpasakytai tylu. Bernelio veidas tapo neapsakomai rūstus, akys pradėjo žertis. Atsitraukė kelis žingsnius nuo klūpančios motinos, sugniaužė kumščius ir drūtu balsu, koku niekados nebuvo kalbėjęs, sušuko:

— Na, kad taip, tai tu esi kalė, ne motina!.. Aš tau niekados to nedovanosiu!

Atsisėdo ant suolo prie sienos ir pasirėmęs alkūnėm ant kelių, prilenkė veidą prie rankų ir pradėjo balsiai verkti; verkdamas kalbėjo:

— Jam viskas, o man nieko... lyg aš ne jos sūnus. Kuo jis už mane geresnis, kad jam visa, o man nieko. Ar aš tau ką pikto padariau? Taip pat paklusnus buvau ir mylėjau, kaip ir jis. Oi, kad būčiau žinojęs, kad Dievas davė man tokią motiną, nebūčiau toks buvęs, nes tu tokia, visiškai esi be proto ir tokia kalė, kuri vieną savo vaiką laižo, antrą kanda...

Atėmė rankas nuo veido ir atsigręžęs prie Mikalojaus, ėmė apskakinėti, kad vienas Meliūnų ūkininkas, turintys dukterį vienaturtę, norėjo paimti jį su šimtu rublių užkuriom⁶⁹... Mergelė esant vardu Marijona, tvirta, ir gera šeimininkė. Už kokių metų būtų buvusios vestuvės... Būtų vedęs, ir turėjęs savo ūkį... O dabar pliką kas imsiąs?

Puolė vėl prie motinos.

Prašiau, kad neduotum! Atidavė... Kam gi ji užkirto man kelią prie laimės! Ką aš jai pikto padariau? Kuo aš už aną blogesnis? Kiaulė ji, ne motina! Ir vėl, uždengęs veidą rankove, pradėjo raudoti. Tada moteriškė, pasilenkus prie žemės, nusizėminusi pradėjo šliukžti asla prie suolo, ant kurio sėdėjo nulindęs ir perpykęs bernelis. Viena pusė jos širdies lėkė prie ano nelaimingojo prapuolusiojo, antra traukė prie šito vargšo, kurį ji pati nuskriaudė. Prišliaužė prie jo ant kelių ir norėjo apskabinti jį rankom. Bet jis pajutęs jos lietimą staiga atsistojo nuo suolo ir kumščia pastūmė ją krūtinėn taip smagiai, kad ji net pasverdėjo ir vėl pargriuvo ant aslos. Pakėlė ant jos ranką.

— O Jėzau! O Jėzau! Jėzau!

Pasikėlė nuo žemės ir visa pasilenkdama priekin, ištiesus rankas ėjo pas jį.

— Nėpyk, sūnel, oi nėpyk! Tu jau vienas man pasilikai!

Vieną paėmė ir išvarė toli... Kitas ją sumušė... Jėzau!

Tada Mikalojus atsistojo nuo suolo, pagriebė bernelį už rudinės rankovės ir nusiminusį išstūmė ažu durų.

Pyktis

Rūstybė

Prapuolė Ulijonos pinigai; prapuolė ir tie, kur Meliūnų ūkininkai buvo padavę advokatui vedimui bylos su Dzielskiu, ir tie, kuriuos Jonas padavė bylai su Gozdava, ir tie, kuriais Gozdava norėjo papirkti advokatą! Sunkiai uždirbtąjį skatiką, pinigus, su krūvinu prakaitu rinktus per kelioliką metų. Visa ištraukė Kuprauskis.

Ir kad nors tuo būtų pasibaigę.

Ne tiktai pinigų prastojo žmonės. Prapuolė sodžiuje ir santaika. Ūkininkai kitas kitą kaltino, kam taip lengvai apsigaudinėjo.

Jonas nors ir išsisuko šiaip taip nuo kriminališkojo sūdo, bet jau niekados nesusitaikė su dėde; Povilas, kurs pirma padėdavo ir kokiam reikale patarmę duodavo, paliko jam svetimas, net bjauresnis už svetimą... Antanas pametė motiną ir išėjo kitan sodžiun už berną.

— Kad tu nemoki branginti savo vaiko darbo — pasakė — ne motina esi. Žinoti tavęs nenoriu.

Nelaiminga Ulijona, vaikų apleista, liko senatvėj našlaitė...

Pinigai

Sūnus, Abejingumas,

Pyktis

Motina, Sūnus, Pinigai,

Netektis, Vientvė

⁶⁹užkurius — vieta, kur galima eiti gyventi į situoktinės namus. [przypis edytorski]

O didžiausiasis kaltininkas? Kaip jam pasibaigė? Kada sodiečiai norėjo apskusti jį už nuskriaudą, paklausė nuo jų popierių, dokumentų, prirodymų, kad davę Kuprauskiui pinigų. Bet to jie negalėjo padaryti, ir už tat visi jų rūpesčiai nuėjo perniek. Tiktai tas, kad Kuprauskis, nebeturėdamas ko veikti šitame krašte, kur visi jau jį gerai pažino, slapčiomis išvažiavo kiton šalin, norėdamas ten iš naujo pradėti savo velnionišką darbą. o Mikalojų rado neilgai trukus užmuštą miške, ir matyti buvo, kad tie, kurie ant jo užpuolė, baisiai jį nužudė: visas kūnas buvo sužeistas, sutriuškintas ir sudaužytas. Tyrinėjimas nieko neparodė, nes užmušėjų nerado; kada atvažiavo valdžia, nė iš vieno negalėjo žodžio ištraukti: sodiečiai apsiblausę tylėjo, ir matyti buvo, kad visas sodžius pripažįsta teisingumą nubaudimo žmogaus, kurs buvo priežastim tiek žmonių skriaudų ir nelaimių.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/elze-ozeskiene-sunadvokatis>

Tekst opracowany na podstawie: Elizos Ožėškienės, Šunadvokatis: pagal Elizos Orzeskienės apysaką „Niziny“, [Bitėnai : Kudirkos išdas], 1901 ([Bitėnai] : M. Jankaus sp.).

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiausiai pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūras, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Monika Bogdziewicz, Paulina Choromańska.

ISBN 978-83-288-0648-1

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).